MIHAIU BONACCHI
Dr. JURIS ET PHILOSOPHIAE
AVOCAT

PERSOANA MORALĂ

IN

CODICELE CALIMACH

BUCURESCI
TYPOGRAPHIA «**GUTENBERG**», JOSEPH GÖBL
23. — Strada Doamneĭ. — 25
1894

2 Lei

PERSOANA MORALĂ

IN

CODICELE CALIMACH

MIHAIU BONACCHI
Dr. JURIS ET PHILOSOPHIAE
AVOCAT

PERSOANA MORALĂ

IN

CODICELE CALIMACH

BUCURESCI
TYPOGRAPHIA «GUTENBERG», JOSEPH GÖBL
23. — STRADA DOAMNEĬ. — 25

ERORI

Pagina	*Linia*	*in loc de*	*cetesce*
10	14	Vol. VI	*Vol. IV.*
28	11	p. 124	*p. 134*
43	7	breslă	*breaslă*
44	22	intocmit de ele	*intocmit de el*
62	27	§ 1015	*§ 1915*
68	28	scire leges	*scire leges*
73	8	din această calea.	*din această cale.*
79	3	quodcumque	*quodcunque*
79	7	χουσεος	*χρύσεος*
79	20	1856	*1356*
88	14	Vol. III	*Vol. IV*
89	7	Vol. III	*Vol. VII*
89	26	Vol. VII	*Vol. VIII*
90	24	chrisavoliţi	*chrisovoliţi*
92	27	Vol. U	*Vol. V*
97	26	ăncă din 1818	*ăncă din 1572 timpul lui Ştefan Mihaiu Racoviţa-Voevod şi din 1618*

PERSOANA MORALĂ

IN

CODICELE CALIMACH

„Si les interprètes avaient plus de respect pour le texte de la loi, il y aurait bien moins de questions controversées. Nous offrons un remède contre ce mal aux jeunes docteurs avocats ou magistrats, c'est le respect du texte et des principes."

Laurent principes de droit civil, Vol. II pag. 526-530.

„Incivile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua particula ejus proposita, judicare vel respondere."

L. 24. Dig. De legibus.

De la abrogarea Codicelui Calimach, trecĕnd aproape trei-ḑeci de ani, firesc lucru este că puţini oameni de lege din timpul de faţă, să cunoască temeinic legile din acea epocă.

In ḑiua de astăḑi, atăt limba din acele timpuri căt și mai mult încă, literile cirilice cu care sunt tipărite cele mai multe exemplare ale acestui Codice, punĕnd pe mulţi pe gănduri la singura vedere a acestei cărţi, au făcut, de s'a lăţit pe nedrept vorba, că Codicele Calimach, n'ar fi de căt un ce «chaotic».

Ancă una din causele care au contribuit a respăndi o atăt de greșită părere prin tineritul de astăḑi, este fără indoeală și conţinutul nesistematic din Codicele Caragea, care, desgustănd pe unii, ii-au făcut a

crede că și Codicele Calimach, tot așa ceva trebue să fie.

Eroare mare! căci acest Codice este o legiuire căt se poate de sistematică.

Cu privire mai cu seamă la ființa juridică a persoanei morale, această legiuire e cu mult superioară Codicelui actual a cărui laconism in această chestiune, recunoscut de toți autorii, in originalul frances, nici pronunță cuvintele: persoană morală, juridică, civilă sau corporațiune, și in traducerea română, numai in două articole le intrebuințează, in art. 96 sub numirea de: persoană juridică și in art. 817 sub aceea de: persoană morală.

Codicele Calimach, de și a fost Codicele Moldovei timp de 48 de ani *(de la 1817—1865)* n'a avut comentatori cunoscuți in timpul său, in limba română; a arata causele acestei lipse de comentarii, nu e aci locul.

Locul comentariilor lui, ĕl țin «Colecția Pastia», și «Adunarea de ofisuri și deslegări a lui Mihail Gr. Sturdza .

Când inse insuși minusculul volum al Codicelui Calimach, așa lesne a putut cădea in atăta dispreț, nu volumul «Colecției Pastia», intreit de voluminos, ar putea risipi această neintemeiată părere asupra lui.

Relativ la presentul studiu asupra persoanei morale in legiuirea Moldovei, de și chestiunea generală a persoanelor morale, face de o bucată de timp și la noi, obiectul discuțiunilor diferitor scriitori, totuși, in special, persoana morală a legiuitorului Moldovei, numai in treacĕt fiind atinsă, am credut că o lucrare puțin mai

intemeiată asupra acestei chestiuni, n'ar putea fi fără absolut nici un folos sau chiar, cu totul lipsită de interes.

Dar inainte de toate, spre a putea cu mai multă inlesnire explica principiile puse de legiuitorul Moldovei in caracterul acestei a sale ficţiuni juridice, astfel cum a cugetat-o şi a creat-o el, trebue să cercetăm originea acestui Codice şi in acest scop, pe scurt şi istoria sa; intru aceasta, amendouĕ ne vor fi, precum se va vedea, de mult folos.

LEGIUIRILE MOLDOVEI DE LA 1401 LA 1817.

Legiuitorii Moldovei, adică acei din Domni cari au codificat legile, căci in inţelesul mai larg al cuvĕntului: *legiuitor,* prin faptul că chrisoavele erau legi şi toţi Domni edictau chrisoave, ei toţi erau legiuitori, au fost trei, Alexandru cel bun, Vasile Lupu şi Scarlat Calimach.

Legile lui Alexandru cel Bun, precum ne o ḑice şi vel-logofĕtul C. Sturdza, ministrul Dreptăţei de atunci, in precuvĕntarea sa la Codicele Calimach, prelucrat in românesce sub privegherea sa, au fost legile civile din Basilice.

Eată ce, mai pe larg, in această privinţă, ne ḑice insuşi Scarlat Calimach-Voevod, in chrisovul prin care promulgà Codicele seu. (*Uricariul Codrescu, Vol. IV. p. 302*).

«Şi dar mai ăntĕiu, Domnul Alexandru I care pentru «multele sale merite şi mari faceri de bine au dobăndit «denumirea de «Bun», indată dupe suirea sa la scaunul «Domniei (1401), vĕḑĕnd nevoia de legi in care se găsea «ţeara, au cerut şi au primit Basilicalele de la impĕ-«raţii Paleologi, cari filotimisindu-se, ii-au trimes şi co-«roana de Rege, hărăzindu'i şi dignitatea de Despotec. «Din aceste legi culegĕnd Alexandru căte s'au găsit tre-«buitoare şi potrivite in acele vremuri, şi traducĕndu-le «in limba pămĕnteană, au alcătuit o Carte de legi, pre-«cum scrie Dimitrie Cantemir. (*M. Cogălniceanu, Dacia literară, ediţia din 1859, p. 73; Costache Negruzzi, prefaţa Codicelui Andr. Donici, ediţia din 1858; Missail, Originele legisl. române, p. 30; Şincai, Chron. I. p. 398 şi Dimitrie Alexandresco, Dreptul civil român, Vol. 1, Introducere, pag. XV*).

Basilicele inse, dupe cum sciut este, nu sunt de căt o traducere in 60 cărţi, in limba greacă, extrasă in usul impĕrăţiei grece, din Institute, din Digest şi din Codicele lui Justinian, şi complementele ei, care, incepută de impĕratul Basilios I Macedoneanul, fù sfărşită la 887 de fiul seu Leo Philosophus, dar care n'a ajuns pănă la noi in intregimea ei.

Istoria Basilicelor nu e cunoscută de căt de puţin timp.

Lucrarea primitivă a impĕratului Basilios, fù promulgată sub numele de: πρόχειρος νόμος; ea fusese alcătuită cu dreptul justinianeu, cu ἐκλογή a lui Leon Isaurianul şi propriile legi a lui Basilios. (*Veḑi Puchta, In-*

stitute, Vol. I. p. 669 și *Demangeat, droit romain, Vol. I. p. 221).*

Scurt in aintea sfârșitului impěrăției sale, Basilios revisui manualul seu numind această nouě a sa carte: ἐπαναγωγὴ τοῦ νόμου; dânsa, nu ne a fost conservată intreagă.

In aceste a sale douě manuale, Basilios pomenesce și de o altă a sa lucrare legislativă ce nu s'a descoperit, intitulată ἀνακάθαρσις τῶν παλαιῶν νόμων (*repurgatio veterum legum*).

Fiul lui Basilios, Leo Philosophus, revisuind și prelucrând din nou cărțile tatălui seu, in 60 cărți, le promulgà ca Codice.

Acest Codice poartă diferite nume; unii ĕl numesc cu titlul cărței pomenite de Basilios: ἀνακάθαρσις, alții; τὸ ἑξακοντάβιβλον, alții iar; ὁ βασιλικός sau τὰ βασιλικά.

Numele seu latin e: *Opus Basilicon.*

Dreptul din acest Codice, este dreptul justinianeu, luat din traducerile grecesci din «Corpus juris», comentariile sale și parafrasa Institutelor *Theofili antecessoris.*

«Obiectul Basilicelor», dice *Demangeat, droit romain Vol. I. p. 121,* «este expozițiunea dreptului lui Jus-«tinian ținĕnd seamă de πρόχειρον a lui Basilios».

Și *Puchta,* de care s'a servit Demangeat, dupe cum insuși el o spune *in nota 3 p. 121,* dice:

«Planul Basilicelor este expunerea dreptului justi-«nianeu din care s'a exclus impărțirea in Institute, Pan-«decte, Codex și Novelle, extragĕndu-se din ele, fie-«care materie de drept, in deosebi.

«Numai 29 din aceste cărţi ne au fost conservate «complecte, 10 ştirbite şi din 17 din ele, nu posedăm «de căt ceea ce, ca citaţiuni, găsim reproduse in lucrări posterioare». *(Puchta, Institute, Vol. I. p. 699 şi 700).*

Pe căt se dice, Fiul lui Leo Philosophus, Constantin Porphyrogennetos, puse de se elaborară comentariile oficiale ale Basilicelor.

Condica de legi a lui Vasile Lupu, precum ne o spune şi C. Sturdza in precuvĕntarea sus citată, nu e şi dănsa altceva decăt o codificare a materialului adunat de Alexandru cel Bun.

Dar şi in privinţa pravilei lui Vasile Lupu, vom cita earăşi chrisovul Domnului Scarlat Calimach. (*Uricariu, Vol. VI, p. 303*)

«Două veacuri mai apoi (adică pe la mijlocul seco- «lului al XVII-lea), Vasile Voevod, numit Arnăutul, cu- «legĕnd tot din Basilicale ca din nisce isvoare, precum «se vede de pe inscripţia Cărţei sale, şi adăogĕnd către «legile lui Alexandru Voevod (Alexandru cel Bun), au «tipărit la 1646 (*in tipografia bisericei Trei-Ierarchi din «Iaşi*), Cartea sa de legi, prin unul Evstratie ce era pe «atunci vel-logofĕt».

Cartea inse aceasta de legi a lui Vasile Lupu, de pe la finele veacului al XVII-lea, precum scrie *Cantemir*, a incetat de a fi in vigoare.

Dar eată cum, in această privinţă, glăsuesce şi anaforaua din anul 1819 *arătătoare de pravilele ce cărmuieau in vechime pămĕntul Moldovei.* (*Uricariu Vol. IV. p. 207 şi urm*).

«Pravila lui Vasile Voevod era urmată de către «judicători la intămplătoare pricini până la inceputul «veacului trecut, dupe vreme inse, sporind numĕrul oa- «menilor, și adăogăndu-se pricinele oblăduitoare, au *in- «trebuințat pravilele impĕrătesci,* impreună cu *legiuitele «Nearale* (novellae leges, νεαραὶ διατάξεις) *ale lui Justinian «și Leon»*. (*Uricariu, Vol. IV. p. 207*).

Diferitele citațiuni relative la obiceiul pămĕntului ce să află făcute din legile din Digest, in acest document, cu vĕdită facilitate și deci, cu o cunoscință extraordinară a «Corpului juris civilis romani» facĕndu-te a te uimi de adănca și admirabila cunoscință a dreptului in acele timpuri, par a pune intrebarea: Cum pot atăt de mulți oameni din ḑiua de astăḑi, crede, că in acele epoce n'ar fi fost de căt ignoranți in țĕrele noastre—?!

Așa dar, precum s'a vĕḑut, amĕndouĕ, aceste legislațiuni a primilor legiuitori ai Moldovei, fiind de origină română justinianeă, iar de la inceputul secolului XVIII-lea și până la promulgarea Codicelui Calimach, cărmuind insuși «Corpus juris civilis romani a lui Justinian» pămĕntul Moldovei, timp de 117 ani, evident este că, nu zadarnic am ținut a arăta și intemeia toate acestea.

Care insĕ fură causele care indemnară pe Scarlat Calimach a introduce in țeara sa o noua legiuire—?

Vom lua respunsul și la această intrebare, tot din precuvĕntarea sus pomenită a lui C. Sturdza:

«Inse *nouĕ imprejurări*, in care pășiră popoarele «și căror *in parte, au urmat și Moldova*, au arătat ne-

«indestulătoare intinderea vechilor legiuiri, in căt au indemnat pe Scarlat Calimach a rändui alcătuirea unei «*sistematice* Codici».

Ceea ce au fost acele *nouě imprejurări* in care pășiră popoarele și *căror* a urmat in parte și *Moldova,* lesne se va pricepe, indată ce vom sci că Codicele Calimach nu este alt-ceva de căt o traducere din Codicele Austriei, in care s'a avut in vedere organisațiunea Moldovei de atunci, pentru care, anume a fost lucrată.

Dar ca să lamurim in totul și acest punct, cele ce au inriurit asupra lui Scarlat Calimach, hotărindu'l a schimba Cartea de legi a legislatorelui precedent, nu sunt de căt exemplele date de activitatea legislativă a Mariei Theresiei, a impěraților Ioseph II, Leopold II și mai cu seamă, de Franz I al Austriei care, la 1 Ianuarie 1812 pusă in vigoare in forma definitivă ce o păstrează și astă-ḑi, Codicele civil austriac intitulat: *Bürgerliches Gesetzbuch für die deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie.*

Pe lăngă insuși faptul că Codicele Calimach nu este de căt o traducere din Codicele lui Franz I al Austriei, dovada că *acele imprejurări* mai sus vorbite care au *inriurit* asupra lui Scarlat Calimach de a introduce aproape același Codice in Moldova, n'au fost de căt exemplul dat de statul vecin austriac, ne o dă, și imprejurarea că, Franz I, puněnd Codicele seu care, ăncă de la publicarea sa la 1 Iunie 1811, fusese tradus in mai tóte limbele moderne și in acea latină, in vigoare la 1812, Calimach publică pe al seu la 1817.

Să cităm inse și aci propriele cuvinte ale lui Scarlat Calimach din sus citatul seu chrisov *Uricariu, Vol. IV. p. 303*).

«Dupe aceasta, sporind *relațiile* intre pămĕnteni și *neamurile invecinate*, Domnitorii incepură din nevoie a «se sluji de isvorul acestor două cărți de legi, adică de «Basilicale și tot odată de *Novelele lui Justinian, Leon «și celor dupe dânșii împĕrați și de colecția Basilicalelor* (Σύνοψις), *de introducerea legilor a lui Theofil*, de legea greco-romană și in sfârșit de Manualul lui Armenopul. Mai tărḑiu, se slobozíră *și vr'o câte-va chrisoave* «in oare-și care pricini, spicuindu-se și aceste in res«timpuri din Basilicale *și Novele*, de cătră Domnii din «acea vreme.

«La o așa stare de lucruri s'au introdus dupe «vremi și *abusuri* cari se pot afla chiar pe la națiele «*cele mai civilisate* mai mult sau mai puțin.

«Cunoscĕnd tot odată că legile contribuează mai «mult de cât ori-ce la fericirea omului, impedicând sila «și distribuind tuturor o dreaptă egalitate, Ne am ho«tărit a Ne indeletnici cu aceste mai serios. Incepĕnd «dar lucrul l'am și săvărșit cu ajutorul lui Dumneḑeu, «ce este pricinuitorul tuturor bunătăților, avĕnd de «temeiu Basilicalele care la inceputul veacului XV s'au «adus la noi de fericitul intru pomenire Alexandru I «cel Bun.

«Fiind inse că din Basilicale lipsesc nu numai ca«pituri și titluri, ci părți intregi, desființate de timp *cu «mai multe alte bune și frumoase scrieri ale antichităței,*

«*precum se cunoasce de către filologi*, am indeplinit lip-«sele culegĕnd *din Novele* și cele-l'alte cărți de legi citate «mai sus de care s'au slujit precum am ḑis și luminați «Domni, predecesorii noștri, aducĕnd mijloace din nouĕ «Codici europenesci (adică Codul Austriei) a căror *și* «*metodul* am intrebuințat ca unul ce ni s'au părut cel «mai nimerit. Asemenea s'au adăogit și *deslegările* po-«menite mai sus, *făcute in restimpuri de predecesorii noștri, prin chrisoave Domnesci.*

«Ast-fel s'au desăvărșit acest al Nostru Cod poli-«ticesc alcătuit mai ăntĕiu in obicinuita aici in țeară «limbă nou-elinească și apoi tradus in acea pămĕnteană. «El s'au impărțit in trei părți din care una atingĕtoare de «dritul persoanelor, cea-l'altă de dritul lucrurilor și a treia, «de inmărginirile ce privesc către ambele aceste drituri.

«Fiind inse că bine facerea stă, *nu numai*, *intru a* «*da* legi, ci *mai vărtos* in *păzirea* și *implinirea lor* și *su-*«*punerea călcătorilor pedepselor cuvenite,* apoi poftim și «pre inălțații Domni ce vor veni dupe Noi să se *in-*«*deletnicească* și să *se ingrijească mai ales* cu *stricta pă-*«*zirea acestei legi neinvoind nimeruia, intru nimic, căl-*«*carea ei* ci *pedepsind* o asemenea *cu asprime*».

Legiuirea lui Calimach publicată la 1817 in limba greacă, la 1833 (*veḑi citata precuvĕntare a lui C. Sturdza*) fù prelucrată din acea limbă cu ajutorul textului original austriac și al comentariilor lui Franz von Zeiller, de către juriconsulții Petrache Asachi, Damaschin Bojinca și Christian Flechtenmacher, în limba română, primind de aci inainte, numele de : *Codicele civil al Moldaviei.*

Faptul că numiţii jurisconsulţi s'au servit in lucrarea lor şi de comentariile lui Zeiller, ĕl putem dovedi oricănd prin imprejurarea ca, printr'o fericită intămplare, prima ediţiune a acestei cărţi, apărută succesiv in anii 1811, odată cu publicarea Codicelui austriac şi in anii următori 1812 — 1813 şi care a fost proprietatea lui Flechtenmacher şi poartă insemnate cu plumbul, de insăşi măna sa, alăturea de paragrafele austriace şi respectivele paragrafe din Codicele Moldaviei şi felurite alte note relative la numita traducere, in limba germană, se află, de mai mulţi ani in mănele noastre.

Care este valoarea acestei cărţi, ne o spune traducĕtorul in limba francesă a Codicelui Austriei *A. de Clercq, avocat pe lăngă ministerul afacerilor străine din Paris,* care a tipărit această traducere din ordinul Curţei.

«Les meilleurs commentaires du Code civil autrichien «sont ceux de M-r de Zeiller, Vienne 1811, plusieurs lois «traduits en italien (*A. de Clercq introduction, nota 4 pag. XIV*).

Un alt eminent comentator a Codicelui Austriei pe care ĕl vom cita in cursul acestui studiu este şi consilierul de guvernămĕnt, profesorul la facultatea juridică din Viena, Dr. Joseph Winiwarter.

Franz von Zeiller, consilier al Curţei de Casaţiune, preşedinte a facultăţei de drept din Viena şi membru in comisiunea pentru elaborarea projectului Codicelui austriac (*Veḑi in cartea sa dedicaţiunea cătră Impĕratul Franz I, şi Winiwarter, Vol. I, introducere pag. 12*), a

lucrat el insuși din ordinul Impĕratului la forma definitivă a acelei legiuiri pe care dănsa și astăḍi o păstrează.

Tot relativ la Zeiller, mai cităm din introducerea lui *A. de Clercq* p. XII și următoarele:

«D'un autre côté on recueillit les observations des «tribunaux et des universités; on les fit examiner par «la commission législative, et le *savant Zeiller* rédigea «sur tous ces documents un nouveau projet, qui fut «promulgué, après examen du conseil d'état, par l'em-«pereur».

Un atăt de preţios isvor pentru priceperea Codicelui Moldaviei, ne este dar cea mai bună garanţie că in studiul de faţă, ne servim de o călăuză, cum, mai bună, cu greu, s'ar putea găsi.

Codicele Calimach, intitulat la 1833 Codicele civil al Moldaviei, de la 1817, data promulgărei sale prin chrisovul menţionat al lui Scarlat Calimach, a fost legea care a cărmuit pămăntul Moldovei pănă la promulgarea de către Cuza-Vodă a actualului Codice civil, care și el, nu este de căt o traducere din Codicele Napoleon.

Ceea-ce facem noi toţi astăḍi, de căte ori voim a ne pătrunde de spiritul și inţelesul diferitor legi ale actualului nostru Codice, resfoind comentatorii francesi ai Codicelui Napoleon, tot aceea vom face și noi acum cu Codicele Moldaviei: vom consulta pe comentatorii austriaci ai Codicelui Austriei.

Iar relativ la insemnătatea ce are Codicele Aus-

triei intru priceperea Codicelui Moldaviei, cităm cuvintele distinsului profesor a facultăței juridice din Iași, *Dimitrie Alexandresco, din Dreptul seu civil, Vol. I, Precuvĕntare p. II:*

«Codul austriac, de și de la inceputul acestui se-«col (1811), totuși are pentru noi Românii un interes «insemnat, pentru că se vede reprodus in mare parte «in Codul Calimach».

ISVORUL CODICELOR AUSTRIEI ȘI MOLDAVIEI

Vĕḑurăm mai sus că legislațiunile Moldovei până la Codicele Calimach, in esența lor, erau romane, iar că timp de 117 ani, insuși Codicele lui Justinian fusese legea țerei; să cercetăm deci mai ănteiu, de unde se trage dreptul din Codicele Austriei și prin aceasta, imediat vom cunoasce isvorul, și a dreptului din Codicele Moldaviei.

Aci, cităm mai ănteiu cuvintele prin care *Winiwarter, Vol. I, Introducere, p. 25*, face comparațiunea Codicelui Napoleon cu acel al Austriei:

«Acest Codice se apropie prin conținutul și forma «sa de al nostru, mult mai mult de căt Codicele Prusiei».

Relativ la originea dreptului din Codicele Austriei, lăsăm să se rostească insuși *Zeiller, Vol. I. p. 4. sub titlul «Vorkenntnisse», «prenoțiune»* :

«Dreptul roman justinianeu ocupă curănd dupe re-

«găsirea sa, din aceleași cause care ii inlesniră intro-«ducerea in mai toată Germania, ba chiar in mai toată «Europa, și in Austria, locul principal».

De și aceste cuvinte ale lui *Zeiller* explică in de ajuns ce este dreptul din Codicele Austriei, cităm inse și pe acelea ale lui *A. de Clercq*, din sus citata sa «Introduction» care in această privință, ḑic și mai mult.

«Dans le même siècle, (adică in secolul al XV-lea), «le droit romain, qui était usité en Allemagne dès le «douzième, comme droit impérial, devint d'un usage «presque général, par suite de la connaissance qu'en «répandirent les universités fondées en ce pays vers le «milieu du quatorzième siècle.

«L'étude *exclusive* de ce droit dans les universités «fit que bientôt les jurisconsultes le considèrent comme «source générale du droit commun, et que peu à peu «les coutumes perdirent *leur autorité* devant les tribu-«naux, *excepté* pour les questions qui, tenant aux *moeurs* «ou aux *anciennes institutions nationales*, ne pou-«vaient trouver de *solution* dans *le droit romain.*»

Tot in privința dreptului roman, *Puchta, Vorlesungen über das heutige römische Recht, Vol. I, pag. 7,* se exprimă astfel:

«Dreptul roman nu este pentru noi trecutul, ci «presentul; el este, prin puterea de lege ce a dobăndit «in Germania și pe care o posedă ăncă in cele mai «multe țeri, drept actual.

«Dreptul roman este drept actual prin inriurirea «sa asupra nouělor legislațiuni, căror le este rădăcina

«principală și cea mai măndră; el este drept actual prin «insemnătatea sa pentru șciința noastră de drept, căci «intreg sistemul nostru de drept se intemeiază pe cu- «getări juridice romane.»

Dar mai mult ăncă de căt toate aceste, ne dice faptul pomenit de *Winiwarter*, *Vol. I*, *Introducere, pag. 9*, *§ 5*, cum că profesorul *Azzoni* de la universitatea din Praga de cătră care, din ordinul Mariei Theresei, s'a elaborat primul project al Codicelui Austriei, in această a sa lucrare, a urmat intocmai pănă și impărțirea stabilită ăncă din timpul lui Justinian, in Institute, impărțind-o in drepturi de persoane, de lucruri și obligațiuni, ast-fel cum și astădi o vedem existănd și in Codicele Austriei și in acel al Moldaviei care, și dupe glăsuirea chrisovului lui Calimach, e intocmit pe *metodul* Codicelui Austriei.

Și acum că, dovedit este că dreptul din ambele aceste Codice, și a Austriei și a Moldaviei, se intemeiază pe dreptul roman a lui Justinian, resumănd resultatul tuturor cercetărilor de pănă aci, constatăm că Moldova, de la Alexandru-cel-Bun (1401—1433) și pănă la 1 decembre 1865, data intrărei in vigoare a actualului Codice, adică *timp de 464 ani*, mai mult de patru și jumĕtate secole, a trăit sub domnia unor legi de origină, esențial romane.

In ce anume a consistat, la alcătuirea Codicelui Calimach, lucrarea prefacerei Codicelui Austriei intr'o legiuire pentru Moldova, nimeni nu ne o poate spune mai bine

ca insuşi textul acestei legiuiri şi comparaţiunea sa cu textul original din Codicele Austriei.

Privitor in special la persoana morală de care ne ocupăm aci, acest studiu comparativ ne va dovedi că, dacă, precum se va vedea, această ficţiune a legei, şi in Codicele Austriei ca şi in acel al Moldaviei, şi in teorie şi in legea scrisă, este intocmai persoana juridică din Institute şi Pandecte, in deosebi, anume persoana *moralicească* (aşa o numeşte prin § 40 Codicele Moldaviei), şi cu mai multă asemĕnare, direct din legile romane a fost copiată.

Natura presentului studiu şi aceasta a noastră afirmaţiune ne silesc, inainte de a păşi mai departe, a reaminti pe scurt aceste legi ale anticei Rome, relative la persoanele juridice şi istoria lor.

LEGILE DIN DIGEST
«*de collegiis et corporibus*»

Dupe cum reese din legea celor XII Tabule care acordase asociaţiunilor, cea mai mare libertate in privinţa statutelor şi a organisaţiunei lor interioare, sub singura condiţiune ca ele să nu se pue in oposiţiune cu dreptul public, dreptul roman nu pare, din câte resultă din Digest, a fi subordonat chiar din capul locului, creaţiunea persoanelor juridice, unei prealabile autorisări din partea Statului.

Eată cum, in această privință, glăsuește textul din L 4. Lib. 47. Tit. 22 din Digest, «*de collegiis et corporibus*.

Sodales sunt qui ejusdem collegii sunt : quam Greci εταιριαν vocant. His autem potestatem facit lex, pactionem quam velint sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant. Sed hae lex videtur ex lege Solonis translata esse: nam illic ita est: si autem plebs et fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautae, vel confrumentales, vel qui in eodem sepulcro sepeliuntur, vel sodales qui et multum simul habitantes et dormientes sunt, enimvero ad negotiationem aut quid aliud: quidquid hi disponunt ad invicem, firmum sit, nisi hoc publicae leges prohibuerint.

Asociații sunt acei ce fac parte din același colegiu: ceea ce Grecii εταιριαν numesc. Acestora inse legea le eartă a incheea intre ei ori-ce convențiune ar voi, intru cât n'ar calca in ceva legea publică. Dar aceste, legea pare a le fi reprodus dupe legea lui Solon: căci acolo, așa se ḑice: dacă inse poporul și frații sau asociații intru sacrificii, sau marinarii, sau cei ce impreună trăesc, sau in același mormênt se ingroapă, sau tovarășii cari impreună, și locuesc și dorm, intr'adevĕr in scop de negoț sau allceva, convin a face ceva impreună. convențiunea lor să fie bună, dacă legile publice nu opresc aceasta.

Trecĕnd răpede peste amĕnuntele istorice, reamintim numai, pe scurt, cum acest regim de libertate, mai in urmă, fù inlocuit prin un regim de control.

Rolurile politice jucate la finele Republicei de unele asociațiuni și mai cu seamă, de acele adăpostite in dosul pretextului serbătorirei serbărilor lui Bacchus (*bacchanalia*) și a celor in rĕscruci (*compitalia*), făcĕndu-le sus-

pecte, Cesar le desfiinţà pe toate şi d'aci inainte, o legislaţiune specială, opri pe viitor infiinţarea persoanelor juridice, in alt-fel, de căt prin lege.

Demn de a fi observat este cum şi aci in Roma, leagănul primelor legi pentru persoanele juridice, născute din grija pentru siguranţa Statului, primul pas in această direcţiune, a fost *prohibiţiunea*.

Prohibiţiunea a precedat in toate statele creaţiunea fiinţei fictive şi tot dănsa a născut şi ideea limitărei drepturilor persoanei juridice, *vincularea* lor.

Din acel moment, de la desfiinţarea de către Cesar a tuturor asociaţiunilor, dreptul de a crea persoane juridice, fù, ănteiu a senatului şi apoi, a impĕratului.

Eată textele din Pandectele lui Justinian şi din aceasta a doua epocă:

Lex. I. Pr. Dig. Lib. III. Tit. 4

Neque societas, neque collegium, neque hujusmodi corpus passim omnibus *conceditur*: n'am et legibus et senatusconsultis et principalibus, ea res coercetur. — Paucis admodum in causis *concessa sunt* hujusmodi corporà: ut ecce vectigalium publicorum sociis *permissum est* corpus, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum et salinarum. Item collegia Romae *certa* sunt quorum corpus senatusconsultis atque

Nu tuturor oamenilor dupe placul lor este *ertat* de a forma, fie o societate, fie un colegiu (*o breaslă*) sau ori-ce alt corp de asemenea natură: căci una ca aceasta este oprit şi de cătră legi şi de cătră senatusconsulte şi de cătră constituţiunile impĕrătesci. — In puţine casuri numai sunt *ertate* asemenea asociaţiuni: cum eacă, *ertate* ca corp sunt, inchirietorii dreptului de a percepe impositele publice, sau acel a

constitutionibus principalibus confirmatum est: veluti pistorum et quorumdam aliorum et naviculariorum qui et in provinciis sunt.

venitului minelor de aur, sau de argint şi acel al salinelor (ocnelor). De asemenea sunt la Roma şi oare-care bresle a căror corpuri sunt confirmate prin senatusconsulte şi constituţiunile impĕrătesci: precum ale pitarilor şi ale oare-căror altor, şi ale barcagiilor ce, şi in provincii sunt.

Acesta este textul din care s'a inspirat atăt legiuitorul Moldovei căt in urmă, şi Regulamentul Organic al Moldovei (Cap. 3, Anexa litera P), introducĕnd *breslele* meşteşugarilor ca persoane morale in textul § 15 Cod. Mold., care, dupe cum se va vedea, e paragraful cel mai important in intreaga economie a legei pentru persoanele morale.

Lex. I § 1. Dig. Lib. 3. Tit. 4.

Quibus autem *permissum* est corpus habere collegii, societatis sive cujusque alterius eorum nomine, proprium est, ad exemplum reipublicae habere res communes, arcam communem et actorem sive syndicum, per quem tamquam in republica, quod communiter agi, fierique oporteat, agatur, fiat.

Privilegiul deci, al acelor cărorle este *ertat* de a se stabili ca corp sub numele de colegiu (*breaslă*), de societate sau sub ori-ce altă denumire, consistă in dreptul de a avea, ca şi republica, bunuri comune, o casă de bani comună şi in aceea de a face ca bunurile comunităţei să fie administrate intocmai ca şi in republică, de către un administrator sau sindic.

Teoria persoanelor juridice romane fiind in destul de cunoscută de oamenii de lege, și legile sus reproduse, reamintindu-le-o lesne, singurele puncte in aceste texte asupra căror ținem a improspĕta memoria cetitorului, și in interesul cercetărilor de față, a'i atrage osebita luare aminte, sunt :

1⁰ Originea antică romană a breslelor și faptul că, de la ele, primele pluralități de inși, confirmate ca corp de către senatusconsulte, a purces și s'a născut idea ficțiunei persoanelor juridice, in oposițiune cu persoanele singulare, fisice;

2⁰ Imprejurarea că prin legile Romei s'au creat, au strĕbătut secolii și au ajuns neschimbate la noi cuvintele: «*permissum, concesum est*», ‹*se eartă*» și «*illicitum est*», «*nu se eartă*›, pe care le regăsim in textele, și a Codicelui Austriei și a Codicelui Moldaviei.

Relativ la teoria persoanelor juridice, reamintim singur principiul fundamental că principala deosebire ce a stabilit sciința intre ele și persoana fisică, este că, pe când *drepturile* sunt create in interesul personalităței omului care și *dânsa* este un *drept* (hominum causa omne jus constitum est. *L.* 2. *D. de statu hominum*), ficțiunea persoanei juridice, in *interesul drepturilor*, a fost creată, spre a servi ca subiect pentru *oare-care* drepturi

Și acum că in fața noastră avem prototipul roman a persoanei morale, să examinăm această ficțiune a legei, ănteiu in Codicele Austriei și in urmă vom cerceta-o mai de aproape, și in Codicele Moldaviei.

PERSOANA MORALĂ IN CODICELE AUSTRIEI

Textele care in Codicele Austriei prevĕd *creaţiunea* persoanei morale şi *funcţionarea* ei precum şi *prohibiţiunea* societăţilor *neertate*, adică *neautorisate*, sunt singur douĕ, § 26 şi 27.

Aceste douĕ paragrafe cuprind tot ce privesce persoana morală.

De observat insĕ este, ceea ce lesne poate fi trecut cu vederea la răpedea cetire a acestor scurte, dar mult cuprindĕtoare paragrafe, că Austria, *posedănd*, cu mult *inainte* de publicarea Codicelui ei, constituţiuni uniforme pentru toate persoanele morale, statute, regulamente, ordonanţe şi decrete speciale, emanate *direct* din *cancelaria Curţei imperiale* şi privitoare la *funcţionarea* lor, precum şi legi *politice speciale* pentru *crearea* lor, textele acestor douĕ paragrafe, trimet la toate aceste *anume pentru ele existente disposiţiuni* şi legile *politice respective.*

Dar, spre a inlesni cetitorului inţelesul explicaţiunilor ce vor urma şi insuşi controlul asupra resultatului lor, vom reproduce textele acestor paragrafe din Codicele Austriei, ăntĕiu, in traducerea lor francesă de *A. de Clercq* şi sub ele, faţă in faţă, in stânga, in originalul german, in dreapta, in traducere literală română.

§ 26 COD. AUSTRIEI

«Les droits respectifs des membres d'une société *autorisée* «sont reglés par le contrat ou par le but de l'association *et par* «*les dispositions réglementaires spéciales qui concernent ces* «*sortes de sociétés.* A l'égard des tiers les sociétés *autorisées* «jouissent en général des mêmes droits que les simples particu- «liers. Les sociétés *non autorisées* n'ont aucun droit à ce titre, «soit à l'égard de leurs membres, soit à l'égard des tiers, et elles «sont *incapables* d'acquérir des droits. On considère comme so- «ciétés *non autorisées,* celles qui sont spécialement défendues par «*les lois politiques,* ou qui sont évidemment contraires à la sûreté, «à l'ordre public ou aux bonnes moeurs.»

§ 26

«Die Rechte der Mitglieder einer *erlaubten* Gesellschaft unter sich, werden durch den Vertrag oder Zweck und *die besonderen für dieselben bestehenden Vorschriften* bestimmt. Im Verhältnisse gegen Andere geniessen *erlaubte* Gesellschaften in der Regel gleiche Rechte mit den einzelnen Personen. *Unerlaubte*

§ 26

Driturile membrilor unei societăţi *ertate,* intre ei, se hotăresc prin tocmeală sau scop şi *dispoziţiunile speciale pentru ele existente.* In raport cu alţii societăţile *ertate* se bucură obicinuit de aceleaşi drituri ca şi persoanele singulare. Societăţile *neertate,* ca atare, n'au drepturi, nici către membrii lor, nici către alţii, şi sunt *in-*

Gesellschaften haben als solche keine Rechte, weder gegen die Mitglieder, noch gegen Andere, und sind *nnfähig*, Rechte zu erwerben. *Unerlaubte* Gesellschaften sind aber diejenigen, welche durch die *politischen Gesetze* insbesondere verboten werden oder offenbar der Sicherheit, öffentlichen Ordnung oder den guten Sitten widerstreiten.

capabile de a dobăndi drepturi. Societăţi *neertate* sunt inse acelea, care prin *legile politice* sunt in special oprite, sau care, vederat sunt impotrivitoare siguranţei, ordinei publice sau bunelor moravuri.

Atragem deosebita atenţiune a cetitorului, că atăt in traducerea francesă căt şi in originalul german şi in traducerea română am scris inadins cu litere italice, şi părţile din text, care trimet la *dispoziţiunile speciale existente pentru persoanele morale* şi la *legile politice* şi cuvintele române «*ertat*» şi «*neertat*» precum şi cuvěntul din textul german «*unfähig*» ca şi acel care corespunde cu el «*incapable*», «*incapabil*»; am făcut aceasta pentru că, atunci cănd vom explica textele din Codicele Moldaviei, avem să revenim la aceste cuvinte, arătănd deosebirile dintre ambele aceste Codice.

Intru priceperea comentariilor autorilor austriaci ce mai jos voim să reproducem şi in care se vorbesce şi de «*Galizisches gesetzbuch*», *Codicele galizian*, observăm earăşi că sub acest nume, nu trebue inţeles cumva un alt codice, special pentru Galizia, ci ediţiunea primitivă, insuşi projectul primordial al actualului Codice austriac care, prin decretele impěratului Franz I, fusese in-

trodus la 1797 in Galizia ostică și la 1798 in cea vestică și nici până astădi nu este abrogat de cât in parte, păstrându-i-se *toată puterea* in tot ce privesce *prohibițiunile* relative la societățile *ertate* și *neertate*. (*Winiwarter, Vol. 1, Introducțiune, p. 11, 12 § 7 și 8 și Kundmachungs-Patent*, (decret de promulgare) *repro lus de Winiwarter la p. 33*).

Și acum, ceea ce este persoana morală in Codicele Austriei, dică-ne-o comentatorii sĕi austriaci.

Eată cum explică sub acest § 26, *Vol. 1. p. 133, 124, 135 și 136, Winiwarter*, persoana morală:

«In opozițiune cu persoanele singulare, și mai «multe impreună pot representa un subiect juridic, dacă «dânsele stau intr'o astfel de legătură impreună că, cu «toată pluralitatea lor, pot fi considerate ca o singură «persoană, și tocmai din această causă sunt numite: per«soane morale sau juridice *persona intellectu juris*).

«O persoană morală cuprinde deci idea mai multor «persoane unite intr'un *scop* de *continuitate perpetuă* «care să *nu consiste* in urmărirea unui *căștig*, și care per«soane sunt, fiecare in parte, supuse voinței generale.

«O persoană morală are deci numai *o singură* vo«ință, adică aceea exprimată prin hotărirea generală a «tuturor membrilor ei și *tocmai* prin aceasta se *deose«besce* de natura *comunei proprietăți* (*communio*), in care, «de și in adevĕr mai mulți inși, in raport cu alții, sunt «priviți ca o singură persoană (§§ 361 și 828 Cod. «Austr. *și § 472, 1103 și 1107 Cod. Mold.*), dar in care «fiecare părtaș este in drept a dispune de partea sa,

«nu este supus voinţei celor-l'alţi şi este volnic a cere, «ori-când voesce, disolvarea comunei proprietăţi. (§ 830 «Cod. Austr. *şi § 1109 Cod. Mold.*).

«Persoană morală se numesce şi o societate, o corpo-«raţiune (*universitas collegium*).

«Societate in sens propriu cuprinde inse idea mai «multor oameni uniţi in urmărirea unui scop de con-«tinuitate comună, concedându'şi in această privinţă, «reciproc, drepturi şi impunêndu'şi indatoriri. In conse-«cinţă dânsa se intemeiază pe un *contract;* iar membru, a «unei persoane morale se poate face cineva, şi *fără* con-«tract, spre exemplu, membru a unei comune, prin nascere.

«Societăţile sunt dupe scopul lor, felurite; aci inse «*numai de acelea* e vorba, a căror scop *altul* este de cât «*căştigul*, căci societatea neguţĕtorească (societas quaes-«tuaria) ca de natură contractuală, referitoare numai «la drepturile lucrurilor, se găsesce tratată in a doua «parte a Codicelui civil, Capul 27 Cod. Austr. (*Capul «XXX Cod. Mold.*) şi se deosebesce *esenţial* de alte so-«cietăţi; dânsa nu se formează de cât pentru un timp «*determinat* şi mai *scurt*, pe când *din contra*, unirea intru «formarea unei *persoane morale*, presupune un scop «*prepetuu*; cea d'ântĕiu, *incetează* prin *moartea* sau une-«ori prin *eşirea* din societate a *unora* din *membrii ei*, «§§ 1207 şi 1211 Cod. Austr. *§§ 1600 şi 1604 Cod. «Mold., a doua* inse *nu ;* ba dânsa poate chiar *continua* «in persoana *unui singur* individ, ceea-ce la societăţi «neguţĕtoresci, *nu se poate*, § 1207 Cod. Austr. *§ 1600 Cod. Mold.*

«Persoane morale sunt: statul, adică totalitatea «membrilor lui, comunele, colegiile județene, societățile «erudiților, breslele, corporațiunile industriașilor, confre-«riile și altele asemenea.

«Fiind că societățile prin voința și puterile unite «a mai multor inși, pot fi și *foarte folositoare* Statului, «dar și *foarte vătămătoare*, de aceea *administrațiunea* «*Statului* trebue să indrepte asupra lor o *deosebită aten-*«*țiune și numai* atunci le *poate permite* când se va fi «*incredințat* de *utilitatea* lor.

«De aceea societăți *neertate nu sunt numai acele* «*anume oprite* de legi (precum societăți secrete, oprite «de Codicele Penal), sau care, vederat sunt impotrivi-«toare obșteșcei siguranțe, ordinei publice sau bunelor «moravuri, precum bandele de furi și hoți; ci dupe ho-«tărirea Codicelui Galizian, partea II § 337, *toate acelea* «*care nu pot legitima existența lor* prin o *confirmare pu-*«*blică generală saŭ specială a autorității competente*.

«Cum că aceste dispozițiuni ale Codicelui Galizian «sunt *și astădi in vigoare*, resultă și din aceasta, că, «*fără* o asemenea *confirmare*, o societate *n'ar* putea «*pretinde* recunoascerea existenței sale de către alții. O «asemenea confirmare, se și *presupune ca dobândită in* «*deosebite ordonanțe* care *nu* permit intrarea ca membru «*nici* chiar in societățile *prin natura lor ertate*, dacă «aceste societăți n'au fost *ele insile prealabil confir-*«*mate de către guvern*.

«Dacă societatea este ertată, atunci membrii ei au drepturi și intre ei și către cei din afară. Dreptu-

«rile membrilor intre ei se hotăresc prin contract sau «scop și *dispozițiunile anume existente pentru ele.* Ase«menea disposițiuni conțin, de pildă, și decretele cance«lariei Curței imperiale din 26 septembre 1717 și 3 ia«nuarie 1716, privitoare la formarea societăților de «doamne pentru desvoltarea *binelui și folositorului.* In «raporturile lor cu alții, societățile ertate se bucură in «deobște de aceleași drepturi ca și persoanele singulare. «Excepțiunile la această regulă stau, sau in firea socie«tăței care le opresce, de pildă, a dobăndi drepturi is«vorind din raporturi familiare, sau se intemeiază pe «disposițiuni *speciale ale legei*, prin care, facultatea lor «de a dobăndi bunuri, este *limitată.*

«Societățile *neertate*, ca atare, n'au drepturi nici «cătră membrii lor nici cătră alții și sunt *incapabile* de «a dobăndi drepturi, căci *tocmai* fiind că nu sunt *recu«noscute de cătră Stat, nici pot fi considerate ca subiecte juridice.*

«Sub persoane morale se ințeleg și institutele ace«lea, recunoscute de cătră Stat ce urmărind binele ge«neral, posedă o avere administrată de cătră epitropi «sau representanții lor, precum: biserici, școale, ospi«taluri și case de săraci, fundațiuni etc., și altele ase«menea. Asemenea și autoritățile publice, etc. etc.

«Prin aceea că in § 286 Cod. Austr. (*§ 379 Cod. «Mold.*) se pomenesce de persoane singulare și morale «in opozițiune cu societațile cele mici sau comune in«tregi, existența persoanelor morale confirmate ca atare, «este *presupusă.*»

Astfel explică *Winiwarter* persoana morală in Codicele Austriei.

Tot in acestaşi sens şi relativ tot la § 26, şi *Zeiller, Vol. I, pag. 130 şi 131 la No. 4*, ḑice următoarele:

«O societate *neertată*, considerată ca societate, «n'are absolut nici un drept in Stat. Ori căt de stranie «pare la prima vedere această frasă, totuşi, bine privită, «ideea ce conţine, e bine exprimată. Căci o societate «*nelegal constituită* este o fiinţă pe care Statul este in «drept a nu *o cunoasce*, ba chiar a *o ignora cu totul*, «o fiinţă ce nici *există* in ochii sei (*non esse et non* «*apparere est idem injure*).

«Puterea suverană in Stat, nu ii-a *acordat* nici o «protecţiune *perpetuă*, şi nici măcar căt unui străin, «o protecţiune *timpurară*; nu i s'a permis nici existenţa, «deci *şi mai puţin ăncă*, ca bună-oară unui străin, «nici măcar *raportul juridic* cu locuitorii ţerei.

«Societatea *neertată* este o fiinţă *lipsită de drep-* «*turi*, dănsa nu are drepturi nici cătră membrii ei, nici «cătră alţii; ea nu poate dobăndi nici posesiune, nici «proprietate, nici prin ocupaţiune sau accesiune, nici «prin succesiune, nici prin ori ce alt mod juridic, şi nici «poate sta in justiţie, fie ca reclamant, fie ca părit.»

Şi ceva mai jos, sub No. 6, pag. 132:

«Ca societăţi impotrivitoare siguranţei, ordinei publice «şi bunelor moravuri, să fie neertate, se inţelege de «sine. Care din ele ăncă, afară de aceste, din *considera-* «*ţiuni speciale politice*, trebuesc considerate ca *neeartate*, «*hotăresc legile politice*.»

Aceste, relativ la § 26 Cod. Austriei.

Resumând punctele esenţiale din aceste comentarii, prin ele se stabilesce că:

1°) Atât teoria cât şi textul legei, ca şi practica lucrurilor, sub cuvintele: «societăţi *ertate* sau *neeartate* , nu inţeleg altceva de cât, sau societăţi cu scop de bine obştesc şi existenţă *perpetuă*, *confirmate* prin puterea suverană a *legilor* ca fiinţe morale şi funcţionând sub *priveghierea Statului*, sau, societăţi *ne autorisate* şi in consecinţă, *ignorate*, considerate ca *neexistând*.

2°) Că, in *inţelesul legilor* şi de *fapt*, singur societăţile cu *scop perpetuu de utilitate publică*, fără gând de *căştig* şi care la un moment dat pot continua existenţa lor şi in persoana unui *singur* individ, pot fi considerate de către Stat ca intrunind condiţiunile necesarie spre a putea cere şi dobândi, dupe o prealabilă incredinţare despre a lor utilitate, recunoascerea prin confirmare, ca persoane morale.

3°) Că, societăţi *copartase* de bunuri, cu scopuri de *căştig* şi ori-ce societăţi *neguţătoresci*, *nu sunt* persoane morale.

4°) Că, adevĕratele persoane morale funcţionează, *limitate* in actele lor juridice, de către constituţiuni şi statute speciale şi *supravegheate* de regulamente, ordonanţe, decrete şi partea II § 337 Cod. galizian, cuprinse toate in cuvintele din text: *disposiţiunile anume existente pentru ele*, şi de către *legile politice*

5°) Că, toate aceste mĕsuri pentru funcţionarea

supravegheată a persoanelor morale, *nefăcĕnd parte* din Codicele civil, acest § 26, *trimete* la ele.

6⁰) Că, sub denumirea de: societăţi *neertate*, se inţeleg *toate* societăţile oprite, şi de cătră legile penale şi de acele politice, precum *in genere* toate societăţile care *n'au* dobăndit *confirmarea* ca persoane morale.

7⁰) Că, ori ce societate *neconfirmată*, fiind considerată ca *neertată,* nici n'are, nici poate dobăndi drepturi, ci este privită ca *neexistănd.*

Aceste comentarii explicănd de ajuns intenţiunea şi voinţa legiuitorului Austriei conţinute in § 26, şi ce trebue inţeles sub numele de persoană morală, să trecem la § 27 şi comentariile sale.

§ 27 COD. AUSTRIEI

«Les lois politiques déterminent jusqu'a quel point les com-
«munes se trouvent placées, *en ce qui concerne leurs droits*, sous
«la surveillance spéciale de l'administration publique.

§ 27	§ 27
In wie fern Gemeinden *in Rücksicht ihrer Rechte* unter einer besonderen Vorsorge der öffentlichen Verwaltung stehen, ist in den politischen Gesetzen enthalten.	Intru căt obştimile, *privitor la drepturile lor,* stau sub o deosebită priveghere a administraţiunei publice, aceasta este conţinut in legile politice.

Winiwarter, Vol. I, sub § 27, p. 137 şi 138, explică acest paragraf, dupe cum urmează:

«De persoanele morale se ţin şi obştimile.

«In graiul obicinuit, sub cuvêntul «*obştime*» se in-«ţelege ori-ce uniune a mai multor inşi intr'un anume «scop, deci ori-ce societate; in *graiul* inse *a legilor* «*noastre*, se inţelege o *pluralitate de persoane* care, *stănd* «sub *o autoritate comună*, e considerată *ca un totul*. A-«nume menţionate in lege, sunt obştimile orăşenesci şi «sătesci, acele religioase, parochiele şi *obştimile israelite*.

«O obştime se deosebesce deci de alte societăţi:

«1⁰) prin aceea că *constituţiunea* obştimelor este *de* «*la inceput hotărită* de cătră *legi* şi *statute*, căror fiecare «in parte *trebue* a li se *supune;* pe cănd din contra so-«cietăţile, formăndu-se prin uniune *voluntară*, in con-«secinţă, ele insile işi pot, şi hotări şi schimba constitu-«ţiunea lor.

«2⁰) prin aceea că obştimile in tot d'auna stau sub «autoritatea unui *epitrop* investit cu puterea executivă, «pe cănd alte societăţi au numai *directori* pentru con-«ducerea afacerilor, fără nici o altă autoritate de căt «aceea a prerogativelor lor, date de cătră membrii aso-«ciaţiunei.

«Fiind că obştimile sunt pentru Stat foarte im-«portante şi cărmuirea afacerilor lor este lăsată in sar-«cina epitropilor sau a representanţilor lor, de aceea şi «ele, intocmai ca şi alte persoane *incapabile* de a'şi «cărmui afacerile, stau sub *osebita protecţiune* a legei, § «21 austriac, § *33 lit. j Cod. Mold.;* in deosebi inse ad-ministraţiunea Statului se ingrijesce de: conservarea averei lor, care altfel, prin uşurinţa membrilor sau lăcomia epi-

«tropilor și a administratorilor, ar fi expusă celui mai mare «pericol de risipă. Dar dispozițiunile *existente* in această «privință, *n'au fost trecute* in Codicele civil, ci fac *objectul* «legilor *politice* pe care *le indică* § 27. Aceste legi *ingră*-«*desc* vinderea și amanetarea averei obștimei, impru-«muturile și intentarea de procese ca și incuviințarea «la asemenea acțiuni, și obligă obștimile a presenta re-«gulat socoteli».

Și tot in acest fel se exprimă și *Zeiller Vol. I, sub § 26 p. 132 și 133*:

«Obștimile formate *sub ochii* autorității publice și «*cu voia* ei, in scopuri de *utilitate publică*, au o *deo*-«*sebită a lor constituțiune*, hotărită de către *legi po*-«*litice și statute;* dânsele, fiind că fie-care membru in «parte, nu 'și poate apăra drepturile cuprinse in averea «obștimei, stau sub deosebita protecțiune a Statului, sunt «*ingrădite* in administrațiunea averei lor și se bucură «de osebite, la lucruri intrebuințate drepturi de persoane

«Prudența cere in consecință că acei cari inchee «afaceri juridice cu obștimile, să se *incredințeze ăntěiu* «dacă și până unde dânsele sau epitropii lor, sunt *limi*-«*tați* sau *favorisați* in administrațiunea averei».

Cele ce resultă și din aceste explicațiuni ale co-mentatorilor, se resumă in următoarele puncte:

1°) Că de și sub numele *obștime*, in graiul obici-nuit se ințelege ori ce uniune a mai multor persoane intr'un anume scop și deci, ori-ce societate, totuși, in graiul și ințelesul legilor, singur obștimile cu scop *per*-*petuu de utilitate publică*, constituite *cu voia* autorității

publice, prin constituţiune şi statute *impuse* de legile politice, administrate de *epitropi*, *limitate* in drepturile lor şi *privegheate* de Stat, sunt persoane morale.

2°) Că acele legi politice care prevĕd *creaţiunea* persoanelor morale prin anume constituţiune şi statute, nefiind cuprinse in Codicele civil, acest § 27 *trimete* la ele.

Aceasta fiind persoana morală in Codicele Austriei, punĕnd-o faţă in faţă cu legile din Digest, pe loc se vede că dănsa nu este de căt *o copie* de pe persoana juridică din legile Romei.

Singura deosebire principală ce vedem in persoana morală a Austriei, este că, pe cănd legile romane au pus *creaţiunea* persoanei lor juridice in mănele *senatului şi ale impĕraţilor*, legiuitorul Austriei a incredinţat creaţiunea persoanei sale morale, *legilor sale politice*.

In interesul priceperei caracterului persoanei moralicesci a legiuitorului Moldovei, rugăm pe cetitor a nu scăpa din vedere această deosebire, fiind că precum se va vedea, § 43 Cod Mold. care are o *deosebită* insemnătate in economia legiuirei pentru persoanele morale, pune creaţiunea lor in *mĕnele Domnilor* ţerei.

Iar acum că vĕḑurăm ce este această ficţiune juridică a legei şi caracterul ei in Codicele original austriac, să examinăm şi in textele Codicelui Moldaviei, ce este a sa persoană moralicească şi ce caracter ii-a creat legiuitorul ei, care şi căte sunt textele ce 'i prevĕd creaţiunea şi funcţionarea, şi in ce anume consistă, asemĕnarea, in ce, deosebirea intre ambele Codice.

PERSOANA MORALICEASCĂ
IN
CODICELE MOLDAVIEI

Precum s'a vĕdut, oamenii de lege ai Moldovei dupe ce se serviseră de la 1401 până la 1700, adică timp de trei secole, de Basilice și de manualul lui Harmenopulos, πρόχειρον νόμων, τὸ λεγόμενον ἡ ἑξάβιβλος și de parafrasa Institutelor de Theofilus, prin intrebuințarea de la 1700 până la 1817 a *«pravilelor împĕrătesci a lui Justinian*, ajunseseră la o cunoscință extra-ordinară. și a intregului drept roman, a Institutelor, a Digestului sau Pandectelor, a Codicelui și a Novelelor (*Novellae Leges, sau, Constitutiones,* νεαραὶ διατάξεις) precum și a parafrasei Institutelor lui Theophilus.

Pe lângă că insuși cuprinsul chrisovului seu ce la inceput, in parte, am reprodus și diferitele texte relative la persoana morală, precum se va vedea, confirmă acest fapt, ca o altă mărturie pentru aceasta, indicăm și inceputul textului unui alt paragraf care, de și străin de chestiunea noastră, dar prin conținutul seu încă o dată mai mult, ĕl intăresce deplin.

Acesta e textul § 27 relativ la *«robie»*, cu următorul cuprins:

«Robia, și acea cu privire către dânsa urmată stă-
«pĕnire, de și sunt impotriva firescului drit al omului,
«s'au urmat din vechime in principatul acesta, inse *nu*

«așa *precum Romanii* intr'o *vreme au urmat*, ci *cu* «*mare deosebire*».

Acest text inse, și pentru un alt cuvĕnt am ținut a'l pune sub ochii cetitorilor și eată care: Imprejurarea că și *Zeiller, Vol. I. p. 104, sub § 16 Cod. Austriei*, corespundĕtor acestui § 27 Cod. Mold. care inse in Austria *prohibă* robia, arată *și dănsul* la acest loc, legile robiei la Romani și că Flechtenmacher, *tot aci* la acest loc, in foasta sa carte a lui *Zeiller* pe care astădi o posedăm noi, are făcută cu plumbul o notă relativă la § 27 Cod. Mold., și fiind că *și acest* § 27 pomenesce *de robia la Romani*, confirmă deplin cum că, legiuitorul Moldovei, in adevĕr, precum la inceput am arătat, de *aceste comentarii* a lui *Zeiller* s'a servit la alcătuirea Codicelui seu.

Intemeiăndu-ne pe acest fapt a perfectei, ba chiar extraordinarei cunoscințe a dreptului roman de către oamenii de lege a Moldovei, și in timpurile anterioare Codicelui lui Calimach, putem afirma fără teama de a fi contradiși că, idea că persoana morală, fiindu-le *necunoscută*, dănsa s'ar fi putut inființa *de la sine*, e cu desăvărșire *exclusă*.

Legile din Codicele Moldaviei pentru persoana morală ne vor dovedi și ele, că legiuitorul lor cunoscea in perfecțiune legile din Digest: L. 4. Lib. 47. Tit. 22, «*de collegiis et corporibus*» și toate căte de ea se țin, precum: L. 2. Tit. 11, «*de extraordinariis criminibus*» privitoare la corpurile și corporațiunile nerecunoscute, L. 1. Lib. 3, p. 1, ff. h. t. 22, prin care se oprea for-

marea de colegii fără autorisarea principelui sau a unui senatusconsult, L. 3. eodem, prin care se dispunea disolvarea corpurilor ilicite, L. 2, eodem, prin care toţi aceia cari ar fi format colegii ilicite, erau aspru pedepsiţi.

In consecinţă, persoana morală in statul autocratic al Moldovei, nici putea fi altceva de cât, precum ne o vor dovedi și legile din Codicele Moldaviei, o ficţiune *a lor, privegheată de Stat* și *inlănţuită, vinculată*, și in *drepturile* ei și in *intreaga ei existenţă.*

Primele persoane fictive privilegiate, in Moldova ca și in Roma, au fost *breslele*, și alte *obștimi* pe care le găsim existănd in România ăncă din secolul a XVI-lea.

Părerea că aceste bresle și obștimi (corporaţiuni, collegii), din causa numelor lor slave, ne ar veni de la Slavi, și că la ei obștimile s'ar constitui *de la sine*, este cu totul *nejustificată.* O singură aruncutură de ochi asupra celor ce se petrec in Russia, *spulberă* asemenea păreri.

Aceste numiri, in adevĕr, slave, nici pot constitui o dovadă că inșile aceste instituţiuni, de la Slavi ne ar veni, căci cu așa argumente, prea departe am ajunge.

In această privinţă, nu ne este ertat a da cu socoteala de căt in chipul următor:

Obștimile sunt vechi căt și lumea și căt stările primitive patrialcale la toate seminţiele neamului omenesc.

Breslele, dupe cum ne o spune istoria generală a

Sudului, Apusului și Nordului Europei, s'au ivit in populațiunea burghesă a orașelor, ăncă din evul mediu.

Moldova, căci in special numai de ea avem a ne ocupa aci, de la 1401 și pănă la 1865, adică timp de peste patru și jumĕtate secole, a trăit sub domnia Basilicelor și a *insuși dreptului roman.*

Dreptul roman, regăsit in Italia in secolul al XII, s'a respăndit imediat in mai toată Europa.

Romănia stă la gurele Dunărei a căror isvoare, nu sunt departe de acelea ale Rhonului, Rhinului și Padului.

Romănia, prin calea din susul Dunărei, vrĕnd, nevrĕnd, a stat in continuu contact cu Occidentul, prin gurele ei, cu Constantinopolis, Genova, Veneția, Roma.

Papa Sixtu IV scriea pe la finele secolului al XV-lea lui Ștefan cel Mare, numindu'l *valul* creștinătăței, următoarele :

«Ai condus intreprinderile tale in contra Turcilor «cu atăta ințelepciune și cu atăta tărie și ele, intru «atăta au mărit strălucirea numelui tĕu, că el e in gura «tuturor și de toți esci lăudat in unanimitate».

In Europa din acele timpuri, Moldova a avut primele oștiri organisate, și de organisațiunea armatei din acele epoce, cănd din vărfurile munților și a dealurilor resuna buciumul pentru chemarea la lupte, nu se poate despărți idea obștimelor.

De și in fapt, mai toată Europa ăncă din secolul al XII-lea a adoptat dreptul roman, totuși prima codificare a legislațiunei moderne, acea din Saxonia, nu

datează de căt din anul 1543, iar in Prussia, dabia din anii 1749—1752, pe cănd noi l'am avut codificat, de și indirect, din Basilice, ăncă din 1401, iar dreptul din «Corpus juris» l'am intrebuinţat timp de 117 ani, neintrerupt.

De la sine se inţelege că in șirul ideei ce ne călăuzesce, nu pot fi luate in consideraţiune legile «Salica, Alemannorum, Ripuariorum, Bajuvariorum, Longobardorum. Frisonium, Saxonum, Angliorum et Wertnorum (Thuringorum), Wisigothorum, sau Oglindele Saxoniei (Saxenspiegels, dătănd din 1215—1218).

Lucrările societăţei ruse de geografie a cărei activitate sciinţifică cunoscută, e mult apreciată și de ţĕrele străine, și in special, studiile ei asupra dreptului usual in toate părţile Russiei, cartea lui A. Leroy-Beaulieu asupra acestuiași subiect, iar relativ la Slavii de pe marginea Dunăriei, la Sĕrbi și Bulgari, cu cari noi Românii am fost in contact direct, iar cu Bulgarii la 1186, sub Petru și Assan, chiar uniţi am fost sub același sceptru impĕrătesc, studiul lui V. Bogis̆ic', profesor de drept la universitatea din Odessa, dovedesc că singurele obștimi ce au existat la toate aceste popoare slave, sunt obștimile primitive de familie care constituesc inceputurile tuturor seminţielor omenesci.

De la inceput inse, idea că de la acești Slavi am fi putut imprumuta obștimile, e greșită, fiind că, nu noi Romănii-Romani, cuceritorii Daciei, legionarii Romei, aducĕtorii civilisaţiunei in aceste locuri barbare, puteam in genere imprumuta ceva de la nisce popoare primitive și ăncă mai puţin, noţiunea colegiilor ce cu noi, direct

din Roma, o adusesem ci din contra, dânsele, sosirei noastre pe aceste locuri datoresc, nu numai prima lor noțiune de civilisațiune, ci insăși salvare aexistenței lor, prin respingerea năvălirilor altor barbari. (*Vedi Schlosser's Weltgeschichte Vol. III p. 423*).

Pe lângă toate aceste, insăși expresiunea noastră de astădi, «*breslă veselă*», amintind antica *sodalitas* din legea celor XII Tabule și colegiile numite *sodalitia* care se intruneau intru a serbători cultul deilor, la mese cu *petreceri vesele*, indică cum străvechea reminiscență a acestor colegii romane, nu s'a uitat de Români in cursul veacurilor, cum nici bocetele la inmormentări, n'au putut fi dată uitărei.

Să trecem acum și la textele din legiuirea Moldaviei privitoare la persoana morală.

Paragrafele esențiale relative la persoana morală in Codicele Austriei, precum s'a vedut, sunt singur două, §§ 26 și 27.

In legiuirea Moldovei, aceste paragrafe sunt 7 la numer și anume: §§ 15, 38, 39, 40, 41, 42 sî 43.

Din acestea, acelea care corespund § 26 austriac, din care și sunt traduse, sunt: §§ 38, 41 și 42.

Paragrafului 27 austriac, corespunde § 43 Cod. Mold.

Paragrafele 15, 39 și 40 nu corespund nici unui text din Codicele Austriei, ele sunt texte originale ale legiuitorului Moldovei, anume create pentru legiuirea sa.

Din paragrafele sus enumerate, acela care are insemnătatea principală in priceperea, și a caracterului ficțiunei juridice a persoanei morale și a limitelor

in care legiuitorul Moldovei a înțeles a'i ingrădi funcționarea, este: § 15.

Eată textul acestui § 15:

«Așeḑările ce se fac intre *bresle* sau intre alte «*obștimi*, spre a lor bună orănduealǎ și folos, vor avea «intre ele putere legiuită, *dacă, incercăndu-se* și *gă-«sindu-se* cu *cale*, se vor *intări de* cǎtrǎ *stăpĕnire*.»

Sub cuvĕntul *așeḑări*», spre a nu lasa loc nici unei neințelegeri, observăm că se ințelege «*statute*».

Ințelesul clar și semnificativ a acestui text cǎt și spiritul ce din el reesă, pus, cum trebue făcut cǎnd se explică o lege, in legătură cu textele din cele-l'alte paragrafe sus arătate, dovedesc de la inceput că această ficțiune a legei, a fost obiectul unor mature cugetări din partea legiuitorului Moldovei.

O altă dovadă, și mai vĕdită in această privință, ne o dă faptul că, pe cǎnd Codicele Austriei cuprinde esențialele elemente constitutive ale persoanei morale in singurele două paragrafe 26 și 27, legiuitorul Moldovei, spre a exprima intreaga sa cugetare in privința caracterului ce a ințeles a crea in legiuirea sa, persoanei morale, pe lǎngă acest § 15, intocmit de ele inadins in acest scop, a prelucrat § 26 austriac in trei deosebite paragrafe și anume in §§ 38, 41 și 42.

Causa pentru care in Codicele Austriei, nu există un paragraf analog acestui § 15, creat anume pentru legiuirea Moldovei, se explică de la sine, indată ce ne amintim textele §§ 26 și 27 austriace și comentariile lor mai sus reproduse, pe care inadins le am pus să

preceadă analisei de faţă, tocmai spre a servi comparaţiunei şi ca prin ele, cu inlesnire, paragrafele Moldovei să se explice, aproape de la sine, ele inşile.

In Austria, funcţionarea persoanelor morale, stând sub controlul direct a administraţiunei publice cu mult inainte de promulgarea Codicelui ei civil, acolo, aceste statute, precum vĕḑurăm şi in textul § 26 şi § 27 şi in comentariile lor, cât şi absolut tot ce privesce, şi existenţa şi funcţionarea lor, fac obiectul unor *«besonderen für dieselben bestehenden Vorschriften»,* unor *«anume pentru ele existente disposiţiuni»*, care, *nefiind cuprinse* in Codicele civil, *prin aceste cuvinte,* chiar sunt *indicate* in textul § 26 austriac.

Vĕḑurăm că, privitor la funcţionarea persoanelor morale, aceste *anume disposiţiuni»*, consistă in: constituţiuni şi statute speciale, regulamente, ordonanţe şi decrete impĕrătesci, emanate direct din cancelaria Curţei imperiale şi, legi politice.

Asemenea, şi modul creaţiunei persoanelor morale in Austria, nefiind nici el cuprins in Codicele ei civil, ci făcĕnd obiectul legilor politice austriace, aceste legi politice sunt şi ele indicate, atât in textul § 26 cât şi in acela a § 27, austriace.

Legiuitorul Moldovei, sciind că dânsul nu posedă nimic din toate aceste, nici constituţiuni, nici statute speciale, nici regulamente, nici ordonanţe, nici decrete ale Domniei, privitoare la funcţionarea persoanelor morale, nici legi politice privitoare la creaţiunea lor, intocmind din textul § 26 austriac, paragrafele sale 38, 41

și 42, a trebuit, firesce, să excludă din textele sale acel *passus* care in textul austriac te trimete la ele, și in locul lui, a creat textul § 15 pe care, in vederea cuvintelor in el conținute: «*vor avea intre ele putere legiuită*», l'a intercalat intre paragrafele de sub titlul «*Despre legile politicesci in deobște*», sub care, se explică, ce sunt legile și puterea lor.

Spre a se lămuri toate aceste cu claritate și a se vedea că in adevĕr astfel a procedat legiuitorul Moldovei la intocmirea acestor paragrafe, punem față in față textul din § 26 austriac cu textele din el intocmite a §§ 38, 41 și 42 Cod. Moldaviei.

§ 26 Cod. Austriei

Driturile membrilor unei societăți *ertate*, intre ei, se hotăresc prin tocmeală sau scop și *dispozițiunile speciale pentru ele existente*. In raport cu alții, societățile *ertate* se bucură obicinuit de aceleași drituri ca și persoanele singulare. Societățile *neertate*, ca atare, nau drepturi, nici către membrii lor, nici către alții și sunt *incapabile* de a dobăndi drituri. Societățile *neertate* sunt inse acelea care prin *legile politice* sunt in special *oprite*, sau care vederat sunt impotrivitoare si-

§ 38 Cod. Mold.

Driturile mădulărilor unei tovărășii *ertate*, in cât privesce către tovărășia sa, se hotăresc prin tocmeală sau prin scopul tovărășiei; iar in cât aceste tovărășii privesc către alții ce nu sunt din aceiași tovărășie, dupe regulă, se impărtășesc de aceleași drituri pe care indeosebi le câștigă fiecare persoană.

§ 41 Cod. Mold.

Neertatele tovărășii, atât cu privirea către insuși ale lor mădulări, cât și către alții, *sunt*

-guranței, ordinei publice sau bunelor moravuri.

depărtate de politicescele drituri, ca nisce nevrednice de impărtășirea lor.

§ 42

Neertate tovărășii sunt acele *cu hotărire oprite de legi,* sau care, vederat, sunt impotrivitoare obștescei siguranțe sau a bunelor obiceiuri sau a moralului.

A compara aceste texte, e a și demonstra explicațiunile ce preced.

Dar două lucruri au insemnătatea lor in textele §§ 41 și 42 Cod. Moldaviei; ele sunt:

1º) In § 41, energicele cuvinte prin care au fost inlocuite cuvintele din § 26 austriac: «*sunt incapabile*» prin: «*sunt depărtate de politicescele drituri, ca nisce nevrednice de impărtășirea lor*».

2º) In § 42, cuvintele severe: *Neertate* tovărășii sunt acelea *cu hotărire oprite de lege.*

Asprimea dispozițiunilor din aceste două paragrafe, referindu-se vederat la acele societăți care s'ar incerca a ocoli dispozițiunile § 15, funcționănd in ascuns de autoritatea publică, fără statute intărite, confirmă deplin cugetarea și voința exprimate de Scarlat Calimach in citatul seu chrisov că: *binefacerea nu stă in singura edictare de legi, ci mai vărtos, in păzirea și implinirea lor* și dovedesce că severele sale cuvinte într'o lege cu caracter atăt de politic, cu dispozițiuni pro-

hibitive şi vederat, privitoare şi la societăţile oculte, ţintieau a i se face voinţa, respectată.

Din fireasca legătură a textului § 15 cu acelea ale §§ 38, 41 şi 42 şi din spiritul ce din ele reesă, se vede pe loc că, in ficţiunea persoanei morale, voinţa legiuitorului a fost, a crea o fiinţă juridică, atăt de atărnată de puterea suverană naţională, in căt, nici să se poată vre odată nasce nedumerire in această privinţă.

Dar, să analisăm acum cu de-amĕnuntul, ăntĕiu, cele ce dispune § 26 austriac şi in urmă, cele ce dispun §§ 38, 41 şi 42 Cod. Mold. in legătura lor juridică cu § 15 Cod. Mold.

Textul § 26 austriac hotăresce:

1⁰) Că legiuitorul *ignorează* asociaţiunile *neertate*,

2⁰) Că dacă, *fără scirea autorităţei* şi in dispreţul regulamentelor s'ar forma societăţi *neertate*, ele, nici *n'au*, nici *pot dobăndi drepturi.*

3⁰) Că, raportul lăuntric dintre membrii asociaţiunei ertate, se hotăresce in puterea contractului dintre ei care şi formează legătura dintre diferiţii membri, unindu'i intr'un singur corp, in societate, şi acele *dispoziţiuni anume pentru ele existente.*

4⁰) Că, *scopul* urmărit de societate, care, *şi el* hotăresce raportul lăuntric dintre asociaţi, mai trebue să fie cunoscut *şi de către autoritatea publică*, ceea ce ne spun şi *Zeiller şi Winiwarter.* Şi din nou amintim că aci, nu trebue scăpat cu vederea că in acest text, nu e vorba de *toate societăţile in genere, ci numai* de acelea care *in spiritul legilor sunt considerate* ca per-

soane morale, adică, ca societăţi *cu scop de utilitate publică naţională*, *perpetuă* şi că tocmai acest scop formează elementul *esenţial constitutiv* al ficţiunei fiinţei persoanei morale.

5⁰) Că toate drepturile persoanelor morale, şi lăuntrice şi exterioare, şi cătră alţii şi cătră Stat, in Austria, sunt de mai nainte prevědute şi hotărite prin dispoziţiuni anume pentru ele intocmite şi legile politice, dar care, nefiind cuprinse in Codicele ei civil, acest § 26, te trimete la ele.

Aşa § 26 din Codicele Austriei.

Să examinăm acum ce hotăresc §§ 38, 41 şi 42 combinate cu § 15 Cod. Mold. şi ce reesă din comparaţiunea lor cu § 26 austriac.

Eată resumatul şi a analisei lor:

1⁰) Că, şi legiuitorul Moldovei, intocmai ca şi acel al Austriei, *ignorează* asociaţiunile *neertate.*

2⁰) Că, dacă, *fără scirea autorităţei* s'ar forma societăţi *neertate*, ele nu numai că ar fi ca in Austria, *incapabile* de a dobăndi drepturi, dar că dănsele in Moldova, «sunt *depărtate* de *politicescele drituri*, ca *nevrednice* de *impărtăşirea lor* şi *cu hotărire* sunt *oprite* de legi, intre care legi este şi § 15.

3⁰) Că, raportul lăuntric intre membrii asociaţiunei se hotăresc prin *singura tocmeală* şi *scopul* urmărit de societate care scop, in virtutea § 15, prin *controlul statutelor*, trebue să fie *cunoscut şi stăpěnirei.*

5⁰) Că, legiuitorul Moldovei, *in lipsă* de dispoziţiuni speciale, anume privitoare la societăţile *ertate*, la

persoanele morale, *excluḑĕnd* din textul § 26 austriac, acel *passus* privitor la ele, a *infiinţat* textul § 15.

Comparănd acum spiritul din intregul cuprins a ambelor acestor texte, de şi in esenţa lor, dănsele sunt identice, foarte semnificativă şi importantă e impregiurarea că, legiuitorul Moldovei, in privinţa societăţilor *neertate,* se exprimă cu o energie şi severitate, extraordinare.

Şi la care anume tovărăşii şi legi s'ar putea referi cuvintele din § 42: Neertate tovărăşii sunt acelea cu *hotărire* oprite de *lege,»* dacă nu la acelea care de la inceput, ar eluda disposiţiunile § 15 menite a constitui controlul asupra lor, şi care § 15, conţine prima şi principala condiţiune de existenţă a persoanei morale—?!

Ceea ce mai resultă din comparaţiunea aceasta este că, pe cănd in Austria statutele acestor societăţi sunt de mai inainte şi odată pentru tot d'auna intocmite pentru toate persoanele morale, in Moldova, procedura intărirei statutelor de cătră *stăpènire,* prin *prealabilă incercare* şi examinare dacă pot fi găsite *cu cale,* pe lăngă că are menirea d'a ţinea in frĕu, ba chiar d'a opri putinţa de a se infiinţa de fapt societăţi fără autorisaţiunea Statului, pune persoanele morale, *nu* sub controlul unor *regulamente,* ci *direct* sub acela al *stăpĕnirei,* prin care fapt, in acelaşi timp *lasă a atărna* insăşi *creaţiunea* lor, de voinţa *stăpĕnirei.*

Extraordinara asemĕnare ce există intre glăsuirea acestui § 15 şi aceea dintr'un decret din timpul revoluţiunei francese şi care şi dănsa poate contribui in a explica insemnătatea inţelesului din textul § 15 a Co-

dicelui Moldovei, ne face a da loc aci, ori și căt de straniu ar părea aceasta de o cam dată, articolului 4 din acest decret din 3 messidor anul XII:

«Aucune agrégation ou association d'hommes ou de femmes, ne pourra se former à l'avenir à moins «qu'elle n'ait été formellement *autorisée* par un décret «impérial, *sur le vu des statuts* et règlements selon «lesquels on se *proposerait de vivre* dans cette agré-«gation ou association.»

Este dar evident că, din comparațiunea analitică a legislațiunei Austriei cu aceea a Moldovei se constată in modul cel mai lămurit că, de și in trăsuri generale, persoana morală in Codicele Austriei ca și in acel al Moldaviei, este una și aceiași și că ambele, nu sunt de căt o imitațiune dupe persoana juridică a Romanilor, in specie, aceea din Codicele Moldaviei, se vede menită a fi ăncă mult mai sever și mai din scurt privegheată.

Și caracteristic pentru spiritul roman ce domnesce in acest Codice este faptul că in acest § 15, in primul loc, de *bresle* se pomenesce.

Și nu fără insemnătate in caracterul persoanei morale din această legiuire este acest fapt indată ce, impreună cu intreaga economie a legei privitoare la persoanele morale, ĕl apropiăm de originea și legile romane pentru bresle, când in Austria, de și avĕnd și dănsa breslele, singuri comentatorii pomenesc de ele, nicăeri inse și Codicele ei.

Ceea ce prin urmare, in nici un chip nu poate fi contestat, este că, din spiritul general ce domnesce in

legiuirea persoanelor morale in Codicele Moldaviei, breslele, aceste prime colegii privilegiate ca persoane morale in antica Roma, introduse in chiar corpul acestui Codice, au făcut din el, un Codice aproape justinianeu, reinviănd, ca să ḑicem aşa, in Moldova, persoana juridică din Institute şi Pandecte.

Conclusiunea finală la care ajungem in urma tuturor acestor cercetări este, că persoana morală in Austria ca şi in Moldova, atăt pe temeiul glăsuirei textelor din ambele legiuiri căt şi a celei din comentariile autorilor austriaci, in esenţa lor, acelaşi caracter au şi că, in graiul şi inţelesul juridic al legei, nu ori-ce societate este o persoană morală, ci numai acelea formate cu scirea *stăpĕnirei* intr'un scop perpetuu de bine obştesc şi care in Moldova, prin mijlocul *controlului* asupra *statutelor* lor, stau direct sub *priveghereа sa.*

Legiuitorul Moldovei, precum s'a vĕḑut, un adănc cunoscĕtor a legilor Romei spre a lămuri toată şi intreaga sa cugetare in privinţa societăţilor *ertate* şi a modului cum inţelegea el a le erta, dupe ce a introdus § 15, dupe ce din § 26 austriac, a prelucrat §§ 38, 41 şi 42, a mai introdus in legiuirea sa ăncă două alte noue, deosebite paragrafe, şi anume §§ 39 şi 40.

Spre a inlesni cetitorului controlul, lăsăm să urmeze aci şi textele acestor §§ 39 şi 40 Cod. Mold.

§ 39

«La ertata tovărăşie se păzesc două feluri de le-
«giuite legături.

«A) Legătura cea din lăuntru, adică a tovărășiei «in deosebi cătră fiecare mĕdular a ei, sau a unui sin-«gur mĕdular cătră intreaga tovărășie, și a fiecăruia «dintre ele, unul cătră altul și

«B) Legătura cea din afară, adică a tovărășiei cătră alții ce nu sunt din mĕdulările ei».

§ 40

«O asemenea tovărășie se socotesce cătră Stat ca «o singură persoană și se numesce *persoană morali-«cească* spre deosebire de cea firească, pentru că «toate mĕdulările ei au tot aceleași drituri și tot aceiași «stare politicească.»

Metoda legiuitorului in explicarea caracterului persoanei morale, se desvoltă in aceste două paragrafe sus reproduse ca insăși, de la sine.

Paragraful 39 arată in primul loc, intreita legătură lăuntrică, și dintre persoana morală și fiecare membru și acea a fiecărui membru cătră intreaga persoană morală și acea reciprocă dintre toți membrii, iar apoi, și acea exterioară cătră terții.

Paragraful 40 stabilesce: raportul persoanei morale cătră Stat, și tot odată, ii dă și numele ce din momentul creațiunei sale ca ființă juridică, in oposițiune cu persoana fisică, i se cuvine.

Textul § 40, prin faptul că legiuitorul s'a ingrijit a boteza el insuși pruncul seu intelectual cu singurul nume ce i se cuvenea: «*persoană moralicească*» și

cuvintele semnificative cu care incepe acest paragraf: «O asemenea tovărășie *se socotesce cătră Stat*», explică carăși ele inșile cu cea mai puternică elocință, ceea ce a voit el ca să fie și ceea ce a fost persoana morală in Moldova.

Urmănd principiul că, spre a pricepe spiritul unei legi, nu 'ți este ertat a 'ți forma părerea dintr'o singură parte a textului ei, ci numai din intregul cuprins a tuturor textelor ce formează intreaga lege și economia ei, indată ce alăturăm principalele paragrafe, pănă aci analisate mai mult in parte, ele, de la sine, inșile se vor explica unul prin altul.

Paragraful 15, prin aceea că pune să atărne legalitatea statutelor persoanelor morale:

1º) de la *incercarea* lor de cătră stăpěnire;

2º) de la *găsirea lor cu cale* de cătră stăpěnire și

3º) de la *intărirea* lor de cătră stăpěnire, a stabilit un ce foarte insemnat și foarte semnificativ in existența acestei ficțiuni a legei: prin *controlul statutelor* și *facultatea* dată *stăpěnirei* de a le *intări*, sau de a *nu le intări*, legiuitorul a lăsat nu numai *intreaga existență*, dar *oare-cum*, insăși *creațiunea* ei in *voința stăpěnirei*.

Aci, spre a se ințelege bine această nuanță, explicăm că in practica lucrurilor, creațiunea de cătră Capul Statului prin chrisoave, a fiecărei persoane morale, era precedată de o anafora (*raport, de la grecescul ἀναφορά, expunere, raport*), din partea *stăpěnirei* cătră *ocărmuitorul* țerei, cătră Domn.

Cum se explică acum § 38 cu glăsuirea: «driturile mĕdulărilor unei tovărășii ertate se hotăresc prin tocmeală sau scopul tovărășiei»—?

A voi a presupune că legiuitorul ar fi ințeles a lăsa, și tocmeala și scopul, invĕluite in mister, când tot el a hotărit că statutele nu vor avea putere legală de cât dupe ce vor fi *intărite* prin procedura de mai sus, ar fi absurd, căci departe de a fi voit a lăsa acest scop la ***bunul plac*** a societăței, evident este că § 15 n'a fost creat de cât ***tocmai*** pentru ca ***stăpĕnirea*** să 'l cunoască, ***ea cea d'ăntĕiu.***

Eată dar că sancțiunea pentru controlul scopului urmărit de societăți și **cheia**, ca să dicem așa, a intregei economii a legiuirei pentru persoanele morale, stă in textul § 15.

Când deci legiuitorul, dupe aceste mĕsuri de supraveghere a scopului urmărit de societăți, prin § 40 declară că persoana moralicească se socotesce *cătră Stat* ca o singură persoană, cine nu vede că ințelesul acestui paragraf, nu poate fi altul de cât că, legiuitorul dupe ce a ***asigurat*** Statul contra pericolului societăților ***oculte***, a ținut a explica in același loc că, odată scopul de bine obștesc național, ***bine constatat***, din acel moment, societatea menită a fi folositoare Statului, neputĕnd sta in lume, nici față cu legea, nici față cu Statul, nici față cu alții, lipsită de personalitatea juridică, ii-a dat numele de: *persoană moralicească.*

Până aci deci, s'a vĕdut cum legiuitorul, in scopul de a păstra Statului controlul asupra persoanelor mo-

rale, a hotărit că priveglierea asupra *funcționărei* lor" să o aibă direct *stăpěnirea*, prin *mijlocul* statutelor ce le a impus prin § 15.

Să trecem acum și la § 43, din al cărui cuprins se va vedea, că pe când traiul, adică *funcționarea* persoanei morale este pusă sub controlul *stăpěnirei*, creațiunea ficțiunei ei juridice ca personalitate juridică, prin textul acestui § 43, este reservată **ocărmuirei**, adică puterei suverane naționale.

Și in acest scop, spre a se vedea deosebirea mare dintre legiuirea Austriei și acea a Moldovei in acest punct, punem earăși față in față textul § 27 austriac cu acel al § 43 al Moldovei.

§ 27 Cod. Austriei	§ 43 Cod. Mold.
Intru cât obștimile, *privitor la drepturile lor*, stau sub *o deosebită* priveghere *a administ ațiunei publice*, aceasta este conținut in *legile politice*.	In cât obștimile *pentru insuși ale lor drituri* se cuvine a fi sub *osebita* purtare de grijă a *ocărmuirei*, se hotăresce prin *deosebite legi* făcute *pentru dânsele*, adică *prin chrisoave*.

Din comparațiunea ambelor texte resultă in primul loc, că legiuitorul Moldovei, tot astfel precum la alcătuirea din § 26 austriac a paragrafelor sale 38, 41 și 42, a exclus acel *passus* privitor la *dispozițiunile anume existente pentru persoanele morale*, și aci, a exclus la intocmirea § 43 cuvintele prin care textul

austriac trimete la legile politice: *«aceasta este conţinut in legile politice»*, inlocuindu-le prin cuvintele: *«se hotăresce prin deosebite legi făcute pentru dănsele, adică prin* **chrisoave***»*.

De şi, vederat, textul acestui § 43 corespunde § 27 austriac, dupe care a şi fost imitat, precum şi insăşi materia de care se ocupă ambele texte, aceiaşi este totuşi, diferinţa in spiritul amĕnduror, ca şi in ceea ce dispune unul şi ceea ce dispune cel-l'alt, este mare.

Spre a explica cugetarea exprimată prin textul § 43 care şi el are o deosebită insemnătate in priceperea intregului caracter a persoanei morale in Codicele Moldaviei, vom urma regula pentru tălcuirea legei stabilită de insuşi legiuitorul ei prin § 8, şi in acest scop, punem faţă in faţă § 8 Cod. Mold. cu traducerea francesă din paragraful corespundĕtor austriac 6.

§ 6 Cod. Austriei

Il ne doit être donné aux lois, dans leur application, *d'autre sens* que celui qui ressort *clairement* de la signification propre des *mots* pris dans leur *ensemble* ainsi que de *l'intention manifeste* du législateur.

§ 8 Cod. Mold.

Legea, pe care judicătoria are să o aplice la vre o pricină de judicată, nu se tălcuesce *intr'alt chip,* fără de căt numai dupe *rostirea şi alcătuirea cuvintelor* şi dupe *scopul cel vederat* al dătătorului de legi.

Deci, legea dicĕnd: *«In căt* obştimile *pentru insuşi ale lor drituri* se *cuvine* a fi sub *osebita purtare*

de grijă», evident este că aceste cuvinte nu se pot tălcui (explica) *intr'alt chip*, fără de căt, că:

1⁰) Legiuitorul, prin cuvintele: «*se cuvine a fi sub osebita purtare de grijă»*, repetă din nou ideea din §§ 15, 38 și 40 cum că, persoanele morale *trebue să stee* sub *controlul Statului.*

2⁰) Iar prin cuvintele: *pentru insuși ale lor drituri»*, hotăresce că insăși puterea de a face *a fi*, de a da *existența*, adică *insăși creațiunea* ființei juridice a acestei ficțiuni a legeii, căreia ii-a dat numele de persoană moralicească, trebue să *atărne* de *voința* sa, manifestată prin o *deosebită purtare de grijă.* Precum mai sus s'a vědut, legiuitorul prin § 15 a dat controlul asupra *funcționărei* persoanei morale, prin mijlocul cercetărei statutelor, *stăpěnirei*, adică guvernului.

Sub a cui *osebită* purtare de grijă, pus-a el prin acest § 43 puterea de a da viață, puterea creatoare, *insăși puterea de a crea ființa*, insuși *actul creațiunei* persoanei morale —?

Sub acea, *nu a stăpěnirei*, ci a: **ocărmuirei.**

Și care e instrumentul, care sunt acele *deosebite legi* făcute pentru persoanele morale prin care **ocărmuirea** crează dreptul lor de a fi ființe, **personalitatea** lor —? **Chrisoavele.**

Iar cum că prin cuvěntul: *ocărmuire*, legiuitorul a instituit ca creator a persoanei morale pe inșii Domnitorii țerei, sciut fiind că singur Domnii țěrei grăieau prin chrisoave, acest ultim cuvěnt al § 43, o spune lămurit.

Aci, relativ la deosebirea dintre cuvintele: *stăpĕnire* și *ocărmuire*, pe lăngă că textul acestui § 43 nu poate lăsa loc absolut nici celei mai mici indoințe, totuși, spre a inlătura ori ce bănuială, reproducem și textul § 384:

«§ 384. Și a stăpĕnitorului avere pe care o stă-«pĕnesce el, nu ca un *ocărmuitor* a țerei, ci ca un «mĕdular a ei, se socotesce avere particulară».

Cuvĕntul: *stăpĕnirea*, insemnează guvernul; acel de: *ocărmuirea*, puterea suverană, Domnia, puterea Domnească, insuși Domnul țerei.

In Austria, dupe cum ne-o spune textul § 27 Cod. Austriei, precum s'a vĕdut in comentatori, creațiunea personalității ființei juridice, atărnă, de la *legile politice*, cuvinte care le am și insemnat in textul mai sus citat.

Legiuitorul Moldovei care a copiat persoana morală dupe persoana juridică romană, direct din Digest, intocmai precum legile Romei ce la inceput am citat, puneau *creațiunea* ei in *măna* impĕraților prin *constituțiunile* impĕrătesci, dănsul, in *măna* Domnitorilor țerei a pus-o, prin: *chrisoavele* domnesci.

Această deosebire insemnată intre legea Austriei și legea Moldovei și *introducerea* breslelor in chiar corpul Codicelui civil al Moldaviei, fac in adevĕr din persoana moralicească in acest Codice, intocmai persoana juridică din Pandecte.

Și eată de ce mai sus diceam că ințelesul acestui § 43 e de o deosebită insemnătate in priceperea caracterului persoanei morale in legiuirea aceasta a lui Scarlat Calimach.

Imprejurarea că Calimach a modificat, in comparaţiune cu prototipul austriac, in totul spiritul unora din textele sale şi pe alocurea, a introdus texte cu totul originale, cum de pildă chiar § 15, aceasta l'a silit a modifica şi textul paragrafului seu 9, prin care, continuănd a arăta cum trebue tălcuită legea, acolo unde textul § 7 austriac corespundĕtor acestui § 9 Cod. Mold. te trimete «*aux lois* qui se *rapportent* a des matiéres *analogues*», dănsul te indreaptă la «mărginirile şi temeiurile *altor paragrafuri inrudite* cu acele din a căror cuvinte şi noimă nu s'ar putea desfira bine o pricină».

Iar cum că § 15 se inrudesce cu §§ 38, 39, 41, 42 şi 43, am demonstrat in de ajuns, şi este şi prin sine evident.

Zeiller in introduccrea la comentariile sale, Vol. I. pag. 93, vorbind de isvoarele dreptului din Codicele Austriei, trimete: «*in lipsă de legi indigene originale, la corpus juris civilis romani*»; in Codicele Moldaviei, privitor la persoana morală, acest drept roman ĕl găsim aproape intreg in insăşi legiuirea Moldovei.

Nu vom omite inse aci de a arata că cu toate că legiuitorul Moldovei a modificat pe ici, pe colo unele din disposiţiunile textelor austriace, totuşi dănsul n'a exclus in legiuirea sa nimic din acele mĕsuri ale Codicelui Austriei menite a ţinea in frĕu persoanele morale, ci din contra, prin alegerea unor cuvinte mai semnificative, s'a silit a le da o şi mai mare tărie.

Astfel § 33 care dispune că minorii, lipsiţii de

minte, și toți acei cari din alte pricini, nu și pot povățui ei inșii afacerile, și printre care, prin alin. lit. j. pune și obștimile, de și tradus aproape literal din § 21 Cod. Austriei, acolo unde originalul ḑice că: toți aceștia «stau sub osebita protecțiunea a legilor», *stehen unter dem „besonderen" Schutze der Gesetze*, «sont placés sous la protection speciale des lois» (*A. de Clercq, pag 9*), § 33 Cod Mold. are traduse aceste cuvinte prin: «*se apară de către legi mai cu dinadinsul*» și adăogă, ceea ce nu este și in § 21 Cod. Austriei : «*ca să nu se asuprească in driturile lor.*»

Această schimbare a cuvintelor, cu atăt este mai semnificativă cu căt, de pildă in § 43 in care nu s'a simțit nevoia de o mai puternică tărie de cuvinte, s'a păstrat cuvěntul din originalul § 27 austriac «osebit», „*besondere*".

Relativ la acest paragraf, *Winiwarter*, Vol. II. pag. 5, ḑice că : «dispositiunile anume existente pentru per-«soanele morale, indicate prin § 26 Cod. Austr. dis-«pun că tuturor acelor ce stau sub osebita protecțiune «a legilor, le este interḑis pănă și contractul cumpěră-«rei și că dănșii, nu pot, nici cumpěra nici vinde, altfel «de căt pe calea licitațiunei publice». (*Veḑi in manualul decretelor relative la Cod. civil austriac de Winiwarter, Vol. 2. p. 4, decretul privitor la această interdicțiune a cancelariei Curței imperiale*).

Pe cănd dar § 462 Cod. Mold. de sub Cap. II. «Despre dritul proprietății», explică ce este proprietatea, prin cuvintele: «puterea prin care face cineva dispoziția pentru ființa și rodurile lucrului seu, dupe a sa voință

și plăcere», § 33 lit. j. Cod. Mold. declară, și dreptul de a contracta, și proprietatea persoanelor morale de: drept *vinculat*, de proprietate *vinculată*.

Inlănțuirea aceasta a acțiunei persoanei morale constitue una din capitalele diferențe dintre persoanele fisice și acele fictive. Persoanele fisice se pot obliga dupe *voie și plăcere*, cele morale *nu* se pot mișca *fără* control, *fără* forme, *nu* pot *contracta*, nu pot *dobăndi* proprietate, nu pot *aliena*, nu pot sta in justiție, altfel de căt cu *indeplinirea de forme*.

De aceea, tot in spiritul acestui § 33 lit. j, e scris și § 1909:

«Usucapia și prescripția are loc și putere asupra «tuturor persoanelor particulare, care sunt *slobode* și «*vrednice* de a intrebuința ale lor dorituri, și asupra *ce*-«*lor ce se află* sub *epitropie* sau *curatorie*, asupra bi-«sericilor, asupra obștimelor, și a altor persoane morale « § 40) cum și asupra caselor de averi publice, etc. etc. .

Cuvintele: «persoanele particulare *slobode* și *vrednice*» se referă la capacitatea *persoanelor fisice*, acelea: «*și asupra celor ce se află sub epitropie* sau *curatorie*, la *fundațiuni, obștimi și alte persoane morale*, iar § 40, pus in parentesă in insuși textul legei, indică că și aci nu poate fi vorba de căt numai de persoanele morale *create ca atare* și *socotite cătră Stat* ca o *singură persoană*, ca persoană moralicească.

In același sens cere și § 1015 *vrednicia* persoanei in stăpĕnirea pentru usucapie.

Pe lăngă aceste, și faptul că persoanele morale din

timpul Codicelui Calimach, erau puse, obștimile sub *starostii* adică *curatele*, fundațiunile, sub *epitropii*, confirmă deplin această limitare a drepturilor lor.

In Codicele Moldaviei, a cărui studiu oferă mult interes, nu lipsesce nimic din cele căte la persoanele morale se referă.

Așa, spre exemplu, dovada că legiuitorul Moldovei a cunoscut și principiul că nu poate exista persoană morală fără subiect, o găsim in textul § 717 despre obștimile de săraci dintr'un oraș, socotite ca persoane care, cu desăvărșire in *opunere* cu paragraful corespundĕtor in Codicele Austriei 559, dispune că, dacă cine-va in testamentul seu a rănduit să se dee săracilor o mie de lei, această sumă trebue impărțită de o potrivă *intre toți sĕracii* locului unde a murit testatorul.

Din acest text reesă cu cea mai mare claritate că legiuitorul Moldovei, cu o logică și un discernămĕnt juridice extraordinare și in adevĕr de admirat, a sciut să deosebească adevĕratul substrat a persoanelor morale care, contrariu părerilor diferitor jurisconsulți, la «universitates personarum», la corporațiuni sunt *persoanele asociate*: collegiati sau corporati, iar *nu averea* destinată persoanei morale și la «universitates bonorum», la fundațiuni, *destinatarii*, adică ideea, scopul, acei in ajutorul, in binele căror destinatorul, in urmărirea ideei de a face binele, a făcut fundațiunea.

(*Puchta, Institute, Vol. II. p. 289 și 296; Ihering, Spiritul dreptului roman, Vol. IV. p. 298, 319, 343 etc.*).

Tot in acest spirit este formulat și textul art. 811 din Codicele civil actual;

«Dispozițiunile intre vii sau prin testament, făcute in favoarea ospiciilor, săracilor dintr'o comună, etc....»

Atingĕnd această chestiune, de la sine se ințelege că n'am ținut de căt a explica spiritul din legiuirea lui Calimach; de altminterea, se poate foarte mult ḑice in această privință, și *pro* și *contra*, ceea ce nu intră in studiul de față.

Acest § 717, prin acest conținut al sĕu, arată implicit și dreptul persoanelor morale de a primi prin testament sau legat; acest drept il regăsim și in § 843.

Alte paragrafe privitoare la persoana morală in Codicele Moldaviei, mai sunt:

§ 686, care recunoasce persoanei morale «dreptul de servitute in cătă vreme *se află* persoana aceea»; și in acest paragraf, spre a se arăta că nu poate fi vorba de căt numai de persoanele morale create ca atare, insuși textul, *trimete* la § 40.

§ 962, care in cas de lipsă de moscenitori, declară averea mortului vacantă, deferind-o școalelor, cutiei milelor și altor fundațiuni de utilitate publică.

§ 963, care stabilesce prerogativa legală a bisericilor ca singure moscenitoare a averilor vacante ale clericilor ce au slujit in ele.

§ 1374, care declară stinse procurele date de către obștimi, odată cu desfacerea acelor obștimi.

§ 1936, care intinde terminul usucapiei asupra imobilelor fundațiunilor, la 40 ani.

§ 1946, care se ocupă de intrebuinţarea prescripţiunei asupra drepturilor membrilor unei obştimi.

Pe lângă aceste paragrafe a căror conţinut l'am arătat pe scurt, ca texte ce atestă existenţa persoanelor morale create ca atare in virtutea §§ 15 şi 43, mai numim paragrafele următoare: § 379 din Partea II de sub titlul: «*Despre dritul lucrurilor*» şi subtitulul: «*Despre lucruri şi impărţirea lor*», prin care se explică *ce sunt lucrurile* in *opoziţiune* cu *persoana* şi de cătră cine in genere pot fi stăpĕnite lucrurile.

Textul acestui § 379 glăsuesce astfel:

«Lucrurile in hotarele Statului, sunt, sau avere a «Statului, sau particulară. Aceasta din urmă se cuvine «sau persoanelor *fisice* (adică fiecăreia deosebit), sau «celor *morale*, adică societăţilor celor mici sau celor «mari, precum sunt: neguţĕtorescele tovărăşii, breslele «meşterilor, monăstirile, bisericile, şi cele-l'alte».

Fiind că legiuitorul, dupe cuvintele: «*persoanelor fisice*», a adăogat in parentesă, in mod explicativ: *adică fiecăreia deosebit*, tot astfel, in urma cuvintelor: *celor morale*, drept exemplu, citează şi unele din ele şi, neputĕndu-le inşira pe toate, adăogă: *şi cele-l'alte*, cum ar ḑice: etc.

Acest § 379 Cod. Mold. e analog art. 475 alin. 2 din Codicele civil actual care, tratănd şi el despre lucruri, explică că bunurile nu sunt *numai* ale particularilor, ci pot fi şi ale *altora*.

Winiwarter, *Vol. II. p. 2* explică acest text, tradus din § 286 Cod. Austr. in cuvintele următoare:

«In sine lucrurile sunt, sau *res nullius*, sau *res* «*alicujus ;* pe teritoriul Statului inse nu există lucruri «*fără* stăpĕn, fiind că tot ce se află pe el, aparţine to- «talităţei ce constitue Statul şi care a dobăndit teritoriul in intregul seu. Deci toate lucrurile aflătoare pe teri- «toriul Statului sunt, sau avere a *Statului* sau a *par-* «*ticularilor*; unele sunt ale *Statului*, altele ale mem- «brilor sei *singulari*, care, sau *persoane fisice,* sau, *mo-* «*rale* sunt.

Şi in Vol. I. p. 136:

«Prin aceea că in § 286 Cod. Austriei (§ 379 Cod. Moldaviei), se pomenesce de persoane *singulare* şi *mo- rale* in *oposiţiune* cu societăţile cele mici sau comune intregi, *existenţa* persoanelor morale, confirmate ca a- «tare, este *presupusă.*

Iar Zeiller, Vol. II. p. 4. adăogă:

«Pe teritoriul Statului se pot inse afla şi lucruri «ce sunt proprietatea unui *stat străin* sau a unor *par-* «*ticulari străini*».

Tot sub titlurile sus indicate, mai este şi:

§ 383, prin care se arată că: «lucrurile care dupe «aşedămĕntul ţerei slujesc spre intrebuinţarea fiecăruia «mĕdular a unei obştimi, alcătuesc averea obştimei»; şi:

§ 385 cu glăsuirea:

«Regulele ce se cuprind intru acest drit particular «pentru chipul cu care poate cineva căştiga, păstra, şi «muta la alţii lucruri, trebue să se păzească şi de către «*ocărmuitorii lucrurilor ţerei şi a obştimei*; afară nu-

«mai dacă s'au hotărît oare-şi care deosebiri, *prin alte rănducele a ocărmuirei*, precum sunt *chrisoavele.*

Trei paragrafe speciale şi anume: § 1429 1910 şi 1911 conţin *prohibiţiuni exprese:*

§ 1429, prin care se opresc arhierii şi egumenii «de a vinde de la sineşi moşii şi alte nemişcătoare ale «monăstirilor lor», precum asemenea şi pe «epitropii bi-«sericilor de a vinde imobilele de dânşii epitropisite».

§ 1910, prin care se exclud de sub dreptul pres-cripţiunei şi a usucapiei «lucrurile a căror stăpĕnire «se opresce din infiinţata lor felurime sau de cătră legi precum şi driturile a căror instrăinare este de «tot peste putinţă», şi

§ 1911, prin care se exclud de sub usucapie drep-turile reservate *exclusiv capului Statului şi stăpĕnirei*, glăsuind textul la finele paragrafului: «*nici se sting prin «prescripţie indatoririle atingĕtoare de acest drit».*

Zeiller Vol. V. p. 197 se esprimă relativ la acest paragraf, tradus din § 1456 Cod. Austr. astfel:

«Drepturile *substanţiale* ale Majestăţei sau Suve-ranităţei ce aparţin Capului Statului intru implinirea «destinaţiunei sale şi trebuesc considerate ca o emana-«ţiune a puterei supreme, *nu pot, firesce, fi supuse, «nici prescripţiunei, nici usucapiei».*

Şi *Winiwarter, Vol. 5, p. 157:*

«Drepturi care dupe inţelesul cuvĕntului: suvera-«nitate sau dupe legile fundamentale ale Statului, apar-«ţin exclusiv Domnului ţerei, nu pot fi dobândite prin «prescripţiune de cătră supuşi, nici indatoririle cores-

«pundětoare acestor drepturi pot fi căștigate prin usu-«capie, fiind că prin aceasta, s'ar *disolva* raportul din-«tre Regenți și supuși, și prin intrebuințarea dispositiu-«nilor despre usucapie asupra acestor drepturi, *s'ar* «*călca* limitele *dreptului privat.*

Spre a incheea seria de texte privitoare la subiectul nostru, in urma explicațiunilor ce preced, nu ne maĭ remăne de căt a reproduce și glăsuirea § 3 Cod. Moldaviei:

§ 3. «Publicăndu-se o lege, dupe chipul cuviincios, «*nu* poate nimeni a se apăra, dicĕnd că *nu* i s'a făcut «*cunoscut*».

Iar acum, față cu o legiuire atăt de cuprindětoare, și clară și lesne de ințeles și atăt de categorică, să mai fie oare cu putință ca un om de lege să pomenească de societăți *tolerate* ca persoane morale sub domnia Codicelui Calimach care, să fi putut dobăndi *și posesiunea de stat* a unui drept *substanțial* al suveranităței aparținĕnd *exclusiv* capului Statului — ?

Dar atunci, la ce ar mai servi legea —?!

Asemenea teorii ar resturna cu un singur cuvĕnt intreagă această frumoasă legiuire și insăși dispositiunea aci sus citatului § 1911 care declară dreptul de a tăea monedă, ca un drept substanțial al suveranităței, reservat singur capului Statului.

Cu așa temeiuri, s'ar intrece insuși celebrul calificativ al lui Cicerone: «*judaica intrepretatio juris.*»

Digestul inse prin L. 17, de leg. 1, 3. dice:

«Seire leges non hoc est, verba earum tenere, «sed vim ac potestatem».

Dar să examinăm puţin mai de aproape și *puterea* in sine, sau *neputinţa de resistenţă*, faţă cu o logică strinsă, și a acestui sofism.

A grăi de obștimi necreate fiinţe juridice prin chrisoave, cum dispune § 43, ca de societăţi *tolerate* ca persoane morale de către o legislaţiune copiată din dreptul roman, când axioma acestui drept și a jurisconsulţilor romani ḑice: *singur legiuitorul are dreptul de a crea persoana juridică* (*Savigny*, *traité de droit romain, Vol. II, § 88 p. 258 ; Namur, Institutes, Vol. I, p. 60*) și legea scrisă a Moldovei, cu *atâta* severitate, scurt și cuprinḑĕtor, le «*indepărtează de drilurile civile* ca *nevrednice de impărtășirea lor*, nu poate fi in sciinţa dreptului de căt o indrăsneaţă *sfidare* a legei.

In fapt:

Cuvĕntul «*tolerat*» in materie de persoane morale poate fi: sofism, chee falsă, cuvĕnt interesat, juridic insc, *nici odată*.

Ceea ce de către legi *prohibitive*, de la inceput, *oprit* este, nu poate fi și *tolerat*.

In materie de legi prohibitive, ceea ce este oprit, in graiul juridic nu poate fi calificat altfel de căt: *infracţiune*, călcare a legei.

Actul de a tolera nu poate fi actul legei și scopul legiuitorului.

In casul că păzitorii legei ar tolera călcarea ei, insăși legea, de *complicii* călcătorilor ii-ar califica.

Cine ar putea deci cuteza a afirma că *conivenţa*

păzitorilor legei ar putea constitui: *tolerarea* de cătră lege — ?!

A invoca tolerarea este a mărturisi infracţiunea, a denunţa şi pe complicii fraudei.

Deci, ori-cum s'ar suci şi resuci vorba, intr'o lege cu dispoziţiuni prohibitive contra societăţilor neertate, care, nesupravegheate pot fi *foarte vătămătoare* Statului, cuvêntul: «*tolerare* , in nici un chip nu poate fi la locul sĕu

Sau societaţi *neertate*, sau nefiinţa, *nimicul*, acelaşi lucru este.

In ochii Statului, ḑice *Zeiller*, *Vol. I*, *p. 131*, «societăţi neertate, nici există (*non esse et non apparere est idem injure*» şi *Laurent*, *principes de droit civil*, *Vol. I*, *p. 396*, le numesce: *neantul.*

Neputĕndu-se tolera o nefiinţă şi neputĕndu-se ḑice: neantul, nimicul este tolerat sau netolerat, un aşa cuvênt nici nu poate fi obiectul unei discuţiuni serioase.

A voi a apăra cu ori ce preţ tesa contrarie, ca conclusiune finală, nu poţi ajunge de cât la *absurd*, la *anarhie*, la *disolvarea* raportului dintre *capul Statului* şi *supuşii sei.*

Atunci inse, unde ar remănea principiul că, nu singur *legea*, *ci paza* ei constitue *binefacerea* ?

In practica lucrurilor, vechile, istorice şi legale «*surgunuri*», pomenite şi de § 1926 Cod. Mold., surgunul celor mai mari oameni ai ţerei in mişcarea de la 1848, severa priveghere a aşa porecliţilor «Bonjourişti» şi insăşi glăsuirea art. 36 din vechiul Codice de comerciu:

«Tovărăşia anonimă nu se poate infinţa de cât cu

„slobodenia Domnului etc. etc.“, demonstră in de ajuns slăbiciunea cuvěntului: tolerare, născocit *utilitatis causa*.

In drept.

Legea nu consideră ca persoane de căt persoanele fisice și acelea create de dănsa, subiecte intelectuale. (*§ 25 și 38 Cod. Mold.*)

In ochii statului, cătră el și cătră alții, societățile neertate, *nu există*, n'au ființă.

Insăși ființa juridică, fiind lipsită de personalitatea fisică, că o societate neexistentă, nu poate fi absolut nimic, este evident.

De la inceput deci, idea tolerărei a ceea ce nici există, a neființei, a nimicului, este exclusă.

Nimicul, *ipso eo*, nu poate dobăndi absolut nimic, *ergo*, nici drepturi.

Dicend: *neantul»*, ai dis tot ce poți dice; acest cuvěnt inchide discuțiunea.

Deci, societăți neertate, *nu pot prescrie*, nu pot *dobăndi* posesiunea de stat.

Spre a putea prescrie § 1915 Cod. Mold. cere in primul loc, *vrednicia* persoanei.

Grăind deci cu legea in mănă, in ipotesa că o societate oare-care să se fi format sub imperiul Codicelui lui Calimach, *ignorată* de Stat, cu de la sine putere, putea o asemenea *neertată* societate, ori și căt de umanitare scopuri să fi urmărit, să pretindă a fi recunoscută de către o persoană fisică ca *obștime ertată*, numai fiind că intre membrii ei ar fi existat o tocmeală sau un scop ?

Evident că nu

Tocmeala, privind in special raportul dintre membrii asociaţi, iar *scopul* trebuind a fi cunoscut *stăpĕnirei* prin *incercarea* statutelor şi dănsele, neavĕnd puterea legiuită prin *intărire* pe temeiul utilităţei publice, o aşa societate, nu putuse fi confirmată prin chrisov, persoană morală.

In consecinţă, dănsa, şi cătră Stat şi cătră alţii nu putea fi socotită de căt ca neertată societate, cu *hotărire oprită* şi depărtată de drepturile civile ca *nevrednică* de impărtăşirea lor, un *illicitum collegium.*

Şi acum că cu de-amĕnuntul am analisat tot ce s'atinge de persoana morală in legiuirea Moldaviei a lui Calimach, şi textele pentru creaţiunea şi funcţionarea lor şi acelea pentru societăţile neertate şi prohibiţiunile speciale, aceea ce resultă din intregul lor, este că:

Persoanele morale in Codicele Moldaviei sunt intocmai persoanele juridice din dreptul roman astfel cum definesce *Mühlenbruch in «doctrina Pandectelor § 195»* aceste ficţiuni ale legei, pe care definiţiune, *Arndts, in cartea sa tot despre Pandecte, pag. 41 sub No. 4,* o recunoasce ca foarte nimerită:

«Quae cum in oculos non incurrant, tamen mente «et cogitatione informantur tamquam personae quibus «civitas tribuatur».

Deci, fiinţă *nevĕdută*, lipsită de personalitatea firească, subiect juridic *intelectual*, sau, dis şi altfel, *creaţiune a imaginaţiunei juridice* cărei, puterea *suverană naţională* a Statului, dăndu'i *cetăţănia*, ii crează o personalitate juridică *fictivă.*

Așa in legea scrisă.

Remăne acum să cercetăm dacă aceste legi s'au și aplicat, dacă și in fapt persoanele morale se creau conform § 43, prin chrisoave domnesci.

Pănă aci, neavĕnd a ne ocupa de căt de ințelesul textelor și de explicarea spiritului legei, astfel cum prin § 8 prescrie insuși legiuitorul, dupe ***alcătuirea cuvintetor*** și dupe ***scopul*** cel ***vederat*** al ***dătătorului de legi,*** nu ne am abătut, așa credem, din această calea.

CHRISOAVELE,

sub imperiul Codicelui Moldaviei și in timpurile anterioare.

Chestiunea aceasta a faptelor, prin insăși firea ei, deschiḑĕndu-ne o cale mai largă, de ia inceput afirmăm următorul lucru:

Fără studiul prealabil a persoanei morale in Codicele lui Calimach, cercetările pur istorice a urmelor ei in timpurile care au precedat această legiuire, nu numai purcese pe o cale greșită ni se par, ci chiar stărpe.

Un asemenea studiu, indreptăndu-ți vederat cugetarea in multe direcțiuni, vrĕnd, nevrĕnd te silesce a resfoi și in cărți de drept și de istorie care, și ele la răndul lor, te indrumă pe urmele și a rațiunei și a acelor cause care, in fireasca lor legătură, de la sine iți explică pentru ce legiuitorul in cutare cas a dispus in cutare fel, și nu altminterea.

Așa de pildă, in cercetarea de mai sus a causelelor pentru care legiuitorul Moldovei, abătêndu-se de la textul paragrafului original austriac 27, prin § 43 a dispus ca persoanele morale să fie create direct de către Domnii țĕrei, prin chrisoave, aflându-ne ingrădiți de către textul citatului § 8, in marginele *cuvintelor* legei și *scopul vederat* al legiuitorului, siliți fost-am a tălmăci legea, prin lege, prin textele intre ele inrudite.

Tocmai aceste texte, inse, indată ce le pricepem și ințelesul și spiritul, prin ele inșile, de la sine ne deschid un orizont mai larg in modul de a privi, și istoria și actele ce o alcătuesc.

Când dar, in urma studiului persoanei morale in acest Codice, examinând și materialul existent al faptelor intemeiate pe acte, constatăm din chrisoave că intocmai ca și in legea scrisă, nu numai că au existat ca persoane morale și in timpurile anterioare ei, altele de cât singur fundațiunile religioase, dar că, și predecesorii lui Calimach, și el insuși, cu toții, fie și numai pe temeiul legei obiceiului pămêntului, fiecare din ei au creat prin chrisoave diferite personalități fictive, așa e că atunci incepem a privi și a vedea lucrurile cu alți ochi—?

Singur astfel putem inălța un punct de observațiune, un punct de privire mai larg, mai intins, neinfluențat prin existența sau nedescoperirea cutărui sau cutărui act, intr'un cuvênt, mai lucid, in intunericul trecutului.

Așa, examinând acum, astfel pregătiți, părerea intemeiată pe lipsa multor chrisoave, că, inainte de Co-

dicele lui Calimach, fundaţiunile religioase, s'ar fi putut forma şi fără confirmarea capului Statului şi că, dacă pentru unele din ele s'au descoperit respectivele lor chrisoave, aceste casuri n'ar fi de căt excepţiuni, vedem că dănsa nu e de căt o părere neintemeiată.

Tot astfel stau lucrurile şi cu părerea că, in trecut, singurele persoane morale ar fi fost breslele şi fundaţiunile religioase.

Tot astfel, şi cu afirmaţiunea că in Muntenia, sub legislaţiunea veche, nici o dispoşiţiune de lege, n'ar fi reglementat modul de stabilire a persoanelor morale.

Vom dovedi contrariul tuturor acestor.

In adevĕr, relativ la actul material de a se zidi monăstiri şi biserici, atăt dreptul roman mai nou, prin Novella 5, Novella 133 şi Constituţiunea XIV a lui Leon, precum şi glava 116 Cod. Mateiu Basarab şi Cartea lui Vasile Lupu, cereau invoirea archierului, pentru că. archiereul «ţinĕnd pe pămĕnt locul lui Dumneḑeu, *trebuiea* să le facă *moliftă la temelie.*»

Acest act insĕ al moliftei la temelie, constituind forma religioasă ce şi astăḑi există şi care, dupe insăşi glăsuirea glavei 116 Cod. Mat. Bas., nu avea in vedere de căt *singur* această formă a usului religios legat de faptul zidirei, «o monăstire sau biserică nu se poate zidi fără voia archierului *ca să'i facă dupe obiceiu moliftă la temelie*», nu in acest text putem căta şi găsi dovada că fundaţiunile religioase ar fi fost persoane morale, şi *fără* confirmarea capului Statului, prin *singura invoire a archierului.*

Actul permisiunei archierului, in scopul de a nu se zidi locașul lui Dumnedeu fără molifță la temelie, era procedura actului de a zidi, care intru nimic exclude confirmarea de către ocârmuitorul țerei a insăși fundațiunei pioase.

Altul era actul și scopul confirmărei Domnesci a fundațiunei, altul actul invoirei faptului material de a zidi clădirea, de a realisa ideea, scopul fundatorelui.

Confirmarea fundațiunei crea raportul legal a persoanei moralicesci către Stat și către alții, voia archiereului avea in privire faptul material că, dacă s'ar fi inălțat clădirea pe d'asupra temeliei, fără scirea lui, molifta la temelie ar fi fost imposibilă.

Când serii intregi de chrisoave pentru monăstiri și biserici, și multe alte acte, dovedesc cu totul contrariul, că capul Statului trebuiea să autoriseze, și fundațiunile religioase, s'ar putea oare intr'un mod logic, conchide din glava 116 Cod. Mat. Bas., combinată cu imprejurarea nedescoperirei a tuturor actelor, că aceste fundațiuni pioase să se fi putut inființa, fără confirmare Domnească—?

Dar, pentru câte alte persoane morale, și lumesci, nu posedăm chrisoave vechi, iar in urma lor găsim dispărute cu totul, inșele lor existențe, și apoi iar, cu mult mai târdiu, descoperim nouĕ chrisoave de reinființarea lor, ce nici pomenesc de existența lor anterioară?!

La locul cuvenit, vom cita și asemenea exemple.

Faptul că unele din actele găsite, nici prevĕd, nici fac alusiune la confirmările Domnesci pentru cutare sau cutare fundațiune pioasă, nu constitue nici el, absolut

nici un fel de probă nici pro, nici contra unor asemenea păreri, cu totul neintemeiate, căci din căte documente vechi nu se constată, cum multe chrisoave, chiar cu intenţiune au fost dosite?!

Lipsa unora din chrisoave nu poate indreptăţi presupunerea de la inceput absolutei lor neexistenţe.

Causele nedescoperirei lor, sunt tot ce poate fi mai simplu.

Jurnalul relativ la chrisoavele gimnasiului lui Vasile Lupu din Iaşi, fundat la 1644, din 14 Novembre 1830 a obştescei Adunări a Divanurilor (*Uricariu, Vol. VII. p. 185*), constată că *«din particularnic folos»*, adese-ori se *tăinuiau* chrisoavele.

Chrisoavele monăstirilor Bistriţa şi Cozia a lui Mateiu Basarab din 1639 şi 1641, aflătoare la Ministerul Cultelor, constată următoarele:

«Egumenii greci, veniţi in ţeară cu acte false şi in«chipuite, in complicitate cu Domni străini de ţeară şi «Mitropoliţi străini, *dosiseră* adevěratele documente ale «monăstirilor şi falsificaseră altele, *făcute fără scirea «sfatului şi fără de voia soborului* pentru care fapte, «acele monăstiri să remănă in pace de călugării străini, «pe seama ţerei cum au fost din veacuri, să li se iae «toate cărţile şi chrisoavele ce vor fi avěnd, iar cele «ascunse, să nu se mai ţină in seamă, nici odată».

Mult regretatul *Theodor Codrescu, autorul Uricariului, in Vol. VI. p. 177*, constată cum: «in prediua Săntului Ilie a anului 1827, de la focul aprins la casa lui Ilie Burchi Změul, unde se pregăteau vutce şi şerbeturi

pentru a doua ḑi, au ars in Curtea Domnească din Iași, douĕ dulapuri mari așeḑate in zidul unei camere in rĕndul de sus, in care se păstrau mai mult de 200 condice vechi și nouĕ ale Divanului Domnesc, scăpându-se din foc numai vr'o 20 de codice mai nouĕ».

Mulţimea nenumĕrată de documente reproduse de Codrescu din aceste 20 condici, in resumat scurt, incepĕnd de la pag. 178 și până la p. 347, adică pe 169 pagini, poate da o mică idee de miile și miile de acte conţinute in cele 200 condici consumate de acel foc.

Aceste trei fapte justifică in de ajuns neregăsirea atâtor chrisoave; dar in cursul secolelor trecute, câte alte felurite nenorociri n'au trecut peste aceste ţeri, pustiindu'i pămĕntul — ?

Așa dar, nu lipsa, și lipsa intemeiată a câtorva acte, poate resturna principiile legei obiceiului pămĕntului și a legei scrise pe care, și in fapt le găsim in vigoare.

Nimic prin urmare mai firesc de cât că Scarlat Calimach care in chrisovul pentru legiuirea sa, chiar el insuși ḑice:

«Mai târḑiu se slobodiră și vr'o câteva chrisoave in oare-și care pricini.

«Apoi, s'au mai adăogat la locurile cuvenite și obi-«ceiurile pămĕntului , nimic mai, firesc, de cât ca dânsul, avĕnd ca exemplu și constituţiunile impĕrătesci din legile din Digest și obiceiul pămĕntului cu chrisoavele care, nimic alta nu erau de cât constituţiunile Domnilor noștri, să fi dispus a se păstra usul creaţiunei persoanelor morale, prin chrisoave.

Cum că chrisoavele erau identice cu constituțiunile se vede din textul *Tit. Dig. I, 4. C. I, 14* :

«Quodcumque Imperator per epistolam constituit, «vel cognoscens decrevit, vel edicto praecepit, legem esse «constat; hae sunt, quae constitutiones appelantur».

Cuvěntul chrisov e de origină greco-latină, compus din adjetivul grec χρύσεος-οῦς, de aur, auriu, și substantivul latin din evul mediu *bulla*, format din cuvěntul, elin-aiolic, βόλλα in loc de βουλή voință). adică χρυσοβοῦλα, chrisovoula, pecete de aur

Cuvěntul grec βοῦλα, pecete, e modern, limba elină nu 'l are, Grecii l'au luat de la latinul medieval *bulla.*

De aceea nu trebue cătată originea sa in cuvintele eline βῶλος χρυσέα, bulgăre de aur, și ăncă mai puțin in χρυσόβωλος, incunjurat cu bulgări de aur, sau χρυσοφόρος, purtător de haine aurie, de scule de aur.

Bulla din evul mediu era pecetea de metal ce se aplica pe ceară, care nume se dădù in urmă și cutioarei in care se inchidea pecetea. Bulla cea mai vestită e bulla dată la 17 Ianuarie 1856 in Nürnberg de impěratul Carol IV pentru dreptul politic al Germaniei.

Astădi, obicinuit, sub cuvěntul: *bullă*, se pricep rescriptele papale.

Deci, chrisoavele, intocmai ca și constituțiunile impěrătesci romane, sunt hotăririle Domnesci ale Domnilor țerelor române formănd lege, date prin aceste cărți sau scrisori.

Și oare și aceste chrisoave-epistole-scrisori-cărți, nu sunt și ele o dovadă mai mult de caracterul roman a tuturor legilor noastre din acele timpuri — ?!

Reamintim cuprinsul anaforalei din 1819 arătătoare de pravilele ce cărmuieau pămĕntul Moldovei in care se arată că Moldova, intrebuința de la inceputul veacului al XVIII-lea pravilele lui Justinian impreună cu legiuitele Nearale, și pomenitele in acest document citațiuni din Pandecte, care dovedesc in chipul cel mai strălucit, perfecta cunoscință a bărbaților din acel timp a «Corpului juris civilis romani».

Privitor la această chestiune a chrisoavelor, copiate dupe constituțiunile impĕrătesci ale Romei și la vechiul lor us ca legi speciale singulare pentru tot ce privesce persoanele morale, precum și ca instrument pentru confirmarea lor, păstrate in legiuirea sa, și de către Calimach, ca consacrate prin obiceiul pămĕntului, foarte interesantă este următoaraa citațiune din Digest ce o copiăm textual din acea anafora: «și din Pandecte, Car- «tea I titlul 3 cap 32 parag. I: invechita obicinuință, «nu fără dreptate se păzesce ca o pravilă etc.». *Uricar. Codrescu, Vol. IV. p. 207 și urm.*).

Un lucru straniu inse observăm in mai toate cele ce se scriu la noi despre acele timpuri; acest lucru e că se vorbesce de ele ca de timpuri oare-cum, barbare, iar privitor anume la chestiunea de față a persoanelor morale, ceea ce e de mare mirare, e că se poate admite că oameni care erau in stare a cita din Pandecte cu atăta inlesnire, să fi ignorat ce este persoana juridică.

A presupune lucruri imposibile, că mari principi, ca de pildă, un Petru Rareș care a incheiat tractat secret cu Ioachim electorul de Brandeburg, in limba la-

tină (*Papiu Ilarianu, tesaur, Vol. III, p. 7*) și un Catemir (*Voltaire, Charles XII; Cantemir, Chron. Vol. I*) care vorbea și scriea latinesce mai cu inlesnire de căt mulți romăni din ḑiua de astăḑi, romănesce, și sciea pe Demostene și pe Cicerone pe de rost ca tatăl nostru, să fi fost atăt de simpli in căt să nu fi sciut ce este persoana morală, e cel puțin o naivitate ciudată.

Pe lăngă aceste, in §§ 379, 1909 și altele, se poate observa că Codicile Calimach, pomenind de aceste fic-țiuni ale legei, le numesce, luăndu-se dupe Codicele Austriei, persoane *morale*, pe cănd in § 40 prin care, precum am mai ḑis, legiuitorul botează el insuși această ființă juridică, ii da numele de persoană *moraliceascā.*

Insăși această nuanță, in aparență neinsemnată, pare a indica că numirea de: «persoană moraliceascā» din § 40, nu era străină timpurilor care au precedat acest Codice.

Ori cum inse, din toate aceste timpuri ce nici de cum mai barbare, sau mai chaotice ni se par ca ale altor națiuni din aceleași epoce, faptul indiscutabil ce 'l avem sub ochii noștri că persoanele morale se infiin-țau prin chrisoave, dovedesce că, fie că această ființă nevěḑută avea un nume sau nu, dănsa n'a fost numai o ființă fabuloasă, un fel de spirit ce apare și dispare, ci o ființă, și cunoscută și existentă in mod statornic, cu mult naintea lui Calimach.

Dar chiar, absolut nici o altă sciință de n'am avea din acele timpuri, de căt de existența breslelor, primele colegii privilegiate, in Moldova ca și in Roma, și pe care

nimeni nu le contestă, ăncă și acest singur fapt, de ajuns ar fi pentru a pune capĕt nedumeririlor.... dar mai ales, când constatăm cu câtă ușurință bărbații Moldovei, și la inceputul secolului nostru ăncă, mănuieau Pandectele și Nearalele —?!

Dupe cele căte preced conchidem că in chestiunea noastră, singur astfel, luănd ca punct de plecare și ca călăuză Codicele Calimach, se poate strebate și pătrunde cu privirea trecutul.

O dată inse ce se constată că persoana morală nu este o invențiune a lui Calimach, și că dânsa exista mai de mult in Austria, inaintea Codicelui ei civil, că Moldova se afla in relațiuni cu Austria pe care chiar a copiat-o, și că diferite specii de persoane morale aveau ființă legală și in Moldova, cu mult inaintea legiuirei lui Calimach, părerile personale ce n'au ca temelie, nici măcar un punct de plecare cunoscut și prin urmare, nici direcțiune sigură, intru nimic nu ne pot fi de folos.

Domnii vechi ai Moldovei, fiind autocrați și dupe mărturia și a lui Calimach, edictănd legi și deslegările lor prin chrisoave, a conchide din nedescoperirea unei legiuiri speciale pentru persoanele morale, că persoana morală le ar fi fost necunoscută, ar fi o stranie logică

Că n'a existat o asemenea legiuire, e mai mult de căt probabil și tot odată, foarte firesc lucru, căci fiecare Domn. fiind și legiuitor prin puterea de a impune cutare sau cutare lucru prin chrisoave care, ele inșile formau lege, și fiecare persoană morală, creăndu-se deosebit, prin deosebite chrisoave anume formate pen-

tru fiecare nouă persoană morală, o legiuire specială nu s'a simţit necesară.

De aci inse resultă, nu că persoana morală ar fi fost necunoscută in acele timpuri, nu că n'ar fi existat absolut nici un fel de legi pentru ea, ci tocmai cu totul contrariul.

Obiceiul pămĕntului consacrasă pur şi simplu usul că legile persoanelor morale erau: chrisoavele prin care, in mod special, se confirmau fiecare din ele in deosebi.

Fiecare asemenea chrisov pentru confirmarea de persoane morale constituiea o: «*priva lex*, *lex singularis*».

Nu există chrisov pentru infiinţarea de persoană morală care să nu fie intemeiat pe motivele creaţiunei sale, care să nu arate scopul infiinţărei ei, mijloacele ei de existenţă, etc. etc.

Confirmările repetate de cătră Domnii următori a aceleaşi personalităţi, prin nouĕ chrisoave şi rugăminţele primilor lor creatori cătră urmaşii lor in scaunul Domniei, in insuşi cuprinsul chrisovului de confirmarea lor, de a le conserva creaţiunea, sunt intru aceasta, dovedi nediscutabile.

Ast-fel, chrisoavele-legi pentru persoanele morale, erau legi persoanle ale fiecărui Domn, şi legi singulare pentru fiecare asemenea personalitate, in deosebi.

Deci intocmai cum glăsuesce Lex I. Pr. Dig. Lib. III. Tit. 4.

«Nu tuturor oamenilor, dupe placul lor le era ertat de «a forma, fie o societate, fie un colegiu sau ori ce alt corp «de asemenea natură», fără de căt, «prin constituţiunile «impĕrătesci.»

Ergo, persoana morală exista in Moldova, și inainte de legiuirea lui Calimach, și astfel logica vorbei din popor: «dacă n'ar fi, nu s'ar pomeni», se adeveresce și in chestiunea de față.

Tot astfel petrecĕndu-se lucrurile și in Muntenia, unde peste aceleași chrisoave dăm și peste aceleași persoane morale, de și Codicele Caragea nu se ocupă de ființa juridică, afirmațiunea că acolo, nici o dispozițiune de lege, n'ar fi reglementat modul de stabilire a persoanelor morale, este cel puțin, nu tocmai bine socotită.

Germanii au o ḑicĕtoare care se potrivesce de minune in această imprejurare la nedescoperirea in Muntenia a legilor pentru persoanele morale, scăpăndu-se cu desăvărșire din vedere nenumĕratele legi singulare ale chrisoavelor ; ḑicĕtoarea această spune:

A nu vedea codrul din causa mulțimei copacilor.

Față cu existența atător chrisoave, legi singulare, lipsa in Codicele Caragea a unei legiuiri speciale pentru persoanele morale, departe de a sprijini afirmațiuena de mai sus, constitue din contra o dova ă in favoarea tesei noastre care, prin nimic nu se poate resturna.

Calimach care găsind «neindestulătoare intinderea vechelor legiuri și a legei obiceiului pămĕntului, din causa *inmulțitelor relații intre pămĕnteni și neamurile invecinate*», copiănd Codicele Austriei, cănd a dat peste § 26 și 27 Cod. Austr., firesce că a trebuit să cugete și la intocmirea unei legiuiri speciale pentru persoana morală.

Caragea inse, luăndu-se dupe manualul lui Armenopol, o carte nesistematică, cugetănd pe semne

altfel, considerând legile singulare existente pentru aceastâ ființă juridică, suficiente, vederat, a găsit de prisos a crea o nouă legiuire pentru ea.

De aci inse, absolut nici o conclusiune nu se poate trage in defavoarea legei obiceiului pământului cu chrisoavele, legi singulare, fapt atât de evident.

Aci, in aceste chrisoave trebue studiată ființa, caracterul și modul de stabilire a persoanei morale.

In Moldova, procedura obicinuită pentru crearea persoanelor morale era următoarea: stăpěnirea examina statutele obștimei și, găsindu-le cu cale, presenta un raport (anafora) către ocârmuitorul țěrei care, pe temeiul acestei anaforale, autorisând stăpěnirea a intări așezările ei, edicta și chrisovul de confirmare.

Excepțiunea la această regulă avea loc atunci, când Domnul crea de la sine, mai cu seamă fundațiuni pioase.

Feluritele anaforale existente, dovedesc că așa se petreceau lucrurile.

Unele chrisoave pomenesc chiar numele persoanei dupe a cărei indemn s'a creat cutare ființă juridică; din reproducerea in resumat a diferitor asemenea documente ce mai jos va urma, se vor vedea dovedite aceste toate.

In cât privesce cu totul neintemeiata și eronata părere a inființărei cu de la sine putere a persoanelor morale, in timpul domniei Codicelui lui Calimach, pe lăngă că nu ni s'ar putea numi o singură asemenea ființă *cunoscută* care să și fi dobândit cetățănia *necontestată*, prin *singura* existență *de fapt*, nu *tolerată*, ci *ignorată*, dânsa nu poate resista nici măcar o clipă

probei contrarie, conţinută in nămolul de documente existente.

Astfel «Arhiva istorică», «Uricariul lui Codrescu» şi «Manualul administrativ» al principatului Moldovei, pline de chrisoave, şi relativ la bresle care, ăncă de prin secolul XVI aveau şi stindarde şi sigilii, şi pentru inființarea de şcoli şi de asiluri de copii părăsiţi, şi de biserici, şi de seminarii, şi de aşeḑăminte de băi, şi pentru societăţi sciinţifice şi pentru corporaţiunile colonilor străini aduşi de peste hotar, numite pe temeiul chrisoavelor infinţărei lor *chrisovoliţi*, vorbesc de la sine mai elocinte de căt ar putea grăi o gură omenească, şi restoarnă pe loc, toate presupunerile contrarie.

A enumĕra toate acele chrisoave şi toate acele persoane morale, ar fi aceiaşi ca şi d'a reedita numitele voluminoase cărţi, sau de a face o nouă colecţiune de toate chrisoavele aflătoare prin Ministerele noastre şi pe la particulari.

Vom cita numai unele din ele, dar care, prin spiritul ce le carecterisează, vor trebui să risipească pănă şi umbra ori-cărei căt de mici indoeli in această materie.

Căci dacă, şi in practica lucrurilor, atăt obiceiul pămĕntului căt şi legea positivă a lui Calimach, aplicată exact astfel cum a hotărit el, nu ertau a se inființa cu de la sine putere, nici de către *pămĕnteni*, persoane morală eminamente *naţionale* şi de *utilitate publică generală*, de căt prin *chrisoave*, credem că lucrul e demonstrat.

Vechea existenţă a persoanei moralicesci in ţĕ-

rile noastre, nu trebue inse să o deducem din imprejurarea existenţei sau neexistenţei, sau ḑis mai lămurit, a descoperirei sau nedescoperirei chrisovului pentru confirmarea ei, ci mai ales din cuprinsul diferitor anaforale (raportate, de la cuvĕntul grecesc αναφορά, expunere, raport) şi din acel a intăririlor din nou a vechelor chrisoave pe temeiul acestor anaforale, prin chrisoave posterioare ale altor Domni.

Din diferite asemenea documente vechi, constatându-se că drepturile persoanei morale erau drepturi vinculate, iar această vinculare a drepturilor, constituind o deosebire capitală intre persoana fisică şi cea morală, singură această imprejurare dovedesce prin ea insăşi, şi existenţa din vechiu a persoanei morale şi cunoscinţa teoriei ei de către bărbaţii din acele timpuri, mai bine ca ori-ce conjecturi trase din cercetări istorice.

Cu asemenea acte dar vom deschide seria de documente probând cele ce preced.

Vom reproduce şi din acelea mai vechi şi din timpul Codicelui Moldaviei, ca prin aceasta, să se vadă că intre persoana morală din timpurile anterioare acestei legiuri şi acea din epoca ei, nu există, absolut nici o diferinţă.

Ca acte de acestea, citâm din «Archiva Istorică», 1, 2, 6, 113, 114, 115, 124 şi 154, acte de ale lui Ştefan-cel-Mare, din care se vede că, nici chiar monăstirile, atât de considerate, nu puteau dobândi bunuri, fără autorisaţiunea Capului Statului.

Această vinculare a drepturilor monăstirilor, implicit indică și mĕsura de a se infrĕna abusul mănei-moarte cu imobilisarea bunurilor, fără vĕdită necesitate sau foloase.

Mai citămanaforaoa din 1801 către Alex. Nec. Șuțu-Voevod pentru cercetarea chrisoavelor breslei cojocarilor și a blanarilor din Iași care, «prin chrisoavele Domnilor Grig. Alex. Ghyca-Voevod și de la alți luminați Domni primiseră dreptul de a tăea și dânșii mei alăturea de breasla casapilor, inse *numai* in timpul *de la Pasce la Ispas*, și care, *depășind* acest drept ce le fusese dat *numai* spre a'și *procura pei pentru meșteșugul lor*, incepuseră a tăea mei spre a face și un *alt negoț* pentru care nu erau *autorisați*, acela de a exporta pei.» (*Uricariu, Vol. III, pag. 126*).

Din acest act resultă și, că persoana moralicească nu putea depăși scopul existenței sale și că drepturile ei erau vinculate.

Tot in această privință cităm și chrisovul de «zestrea ghimnasiei Vasiliane,» gimnasiul lui Vasile Lupu din 1644, și cercetarea acelui document de către o comisiune, spre a se constata dacă in adevĕr epitropia școalelor «*cu de la sine putere ar fi mutat* acel gimnasiu in *lăuntrul* monăstirei Trei Sfetitelor *fără scirea și imputernicirea stăpĕnirei*,» din cuprinsul căror acte resultă earăși, că funcționarea persoanelor morale, era cu desăvârșire vinculată.

Tot acest document, mai constată și faptul că adeseori, din «*particularnic folos*», se *tăinuiau* chrisoavele primitive. (*Uricariu, Vol. VII, pag. 185*).

Ca document doveditor că și sub imperiul Codicelui Calimach, drepturile ființelor juridice erau, nu numai in legea scrisă ci și in fapt, vinculate, cităm intărirea din 1836 de către Sturdza-Voevod a cumpĕrărei făcute de către o școală de fete infiinţată la 1834, a unor case in care voiea să se mute acea școală. (*Uricariu*, *Vol. III*, *pag. 193*).

Studiul chrisoavelor ne mai arată cum in timpurile vechi, necesităţile acelor epoce fiind, firesce, mai mici, speciele persoanelor morale din timpurile mai vechi se restring la biserici, monăstiri, bresle, școli, seminarii și băi, iar cu cât timpul trece și necesităţile publice cresc, și speciele persoanelor morale se inmulţesc.

Ca persoane morale lumesci din timpuri vechi numim fundaţiunea din 1666 de către Iliaș-Vodă a băelor publice puse sub epitropia monăstirei Trei Sfetitele din Iași, fundată de Vasile Lupu. (*Uricariu*, *Vol. VII*, *p. 10*) și orfanotrofia din 1804 fundată de către Alex. Const. Moruz-Voevod. (*Uricariu*, *Vol. I*, *p. 158*).

Din timpurile Codicelui Calimach, citâm următoarele:

Intărirea unei anaforale de către Scarlat Calimach din 1813 pentru ţinerea unei școale din Iași și veniturile ei. (*Uricariu*, *Vol. IV*, *p. 177*).

Chrisovul lui Mih. Gr. Sturdza din 1840 pentru infiinţarea unei Biblioteci in Iași. (*Uricariu*, *Vol. VII*, *p. 205*).

Incuviinţarea din 1845 a statutelor societăţei de medicină și istorie naturală din Iași. (*Man. Adm. Vol. I*, *p. 41 sub No. 29*).

Chrisovul din 1850 cu No. 53 pentru biserica din Slănic. (*Man. Adm. Vol. II, p. 561*).

Chrisovul din 1851 pentru fundaţiunea băelor Slănicului. (*Man. Adm. Vol. II, p. 559*).

Chrisovul din 1852 pentru aşeḑămĕntul de copii lepădaţi şi mance. (*Man. Adm. Vol. II, p. 562*).

Legea Divanului obştesc din 1852 pentru infiinţarea unui azil de copii părăsiţi. (*Man. Adm. Vol. II, p. 569*).

Chrisovul din 1855 pentru fundaţiunea seminarului monăstirei Neamţu. (*Man. Adm. Vol. II, p. 418, sub No. 853*).

Aceste căteva exemple, luate din nenumeratele anaforale, chrisoave, confirmări şi alte documente, constituind doveḑi puternice de modul cum se aplica, şi legea obiceiului pămĕntului şi legiuirea lui Calimach, trecem la persoanele morale străine, şi din timpurile anterioare Domniei lui Calimach şi de sub imperiul Codicelui seu.

Singurele obştimi de străini in Moldova, şi care, *numai* pe temeiul *utilităţei publice* se vĕd infiinţate sunt: comunităţile armene din Botoşani şi Iaşi, comunitatea israelită din Iaşi şi mai sus pomenitele obştimi de chrisovaliţi, infiinţate numai afară din oraşe, pe diferite moşii.

Din vechime ăncă, ţerile române au fost vestite pentru nemărginita lor ospitalitate faţă de toată lumea, de toate naţionalităţile, de toate religiunile; cum au fost in trecut, astfel sunt ele şi astăḑi.

Nu inse tot d'auna cu recunoscință fù resplătită iubirea de aproapele seu a Românului.

Una din națiunile străine care din causa religiunei sale, aceiași ca și a Românilor, fusese imbrățișată și cu mai multă simpatie, tocmai dânsa a fost aceea care făcù pe Român bănuitor contra străinilor și din acel moment dădù nascere mĕsurei de pază din partea Domnilor pămĕnteni, de a opri pe viitor așeḑarea in țeară a ori-căror străini, fără invoirea ocârmuitorilor și fără o de aproape priveghere.

Paza bună, ḑice o vorbă veche, trece primejdia rea.

Din nefericire, ințelepciunea acestei ḑicĕtori, prea tărḑiu se pricepù.

Când se inființà paza bună, primejdia rea bătuse cuiul străin in casa Românului.

Amĕnuntele acestei imprejurări și nenorocita experiență făcută din vechi timpuri cu străinii, ni, le spun in colorile cele mai vii, documentele ce vor urma, dupe ordinea datelor.

Aci, fiind că mulți, in necunoscința exactă a istoriei trecutului țerilor noastre, și vechiu și nou, și induși poate și in eroare prin povestirile in familii a faptului cum că cu vr'o 40 de ani in urmă, limba clasei de sus era limba greacă și poate și prin faptul, in de obște cunoscut, că eteriștii la 1821, pe pămĕntul României au urzit ițele rescoalei Grecilor contra Turcilor, par a crede că Grecii și Românii ar fi format un singur trup și un singur suflet, acestora le amintim cuvintele care arată sentimentele *ab antiquo* dintre Latini și Greci

pe care, *in a sa Eneidă, Virgiliu,* le pune in gura lui Laocoon:

«Nenorociţi concetăţeni! Puteţi voi crede daru-«rile Grecilor lipsite de viclenie?! Astfel conoasceţi voi «pe Ulisse?!.... Fie calul acesta ori-ce voiţi, eu unul, de «Greci më sfiesc, chiar şi cănd deilor daruri ii vĕd aducĕnd!»

Cu neputinţă e, precum se va vedea, să cetesci actele ce urmează, fără ca pe loc să nu'ţi vie in minte aceste şi diferite alte cuvinte din Cartea II a Eneidei, precum: «scelerum inventor Ulisses» şi: «Aflaţi voi toţi acum uneltirile Grecilor şi prin crima unuia, cunoasceţi-ii in viitor pe toţi!»

Intocmai precum in antichitate cuceriseră Troja prin calul scornit de Ulisse şi lucrat de Epeus (doli fabricator Epeus), simulănd un dar către Pallas (Minerva), tot astfel Grecii moderni işi puseră in gănd să cucerească ţerile române prin darul simulat către Săntul Mormĕnt, a monăstirilor şi mai cu seamă a *accesoriului* lor, *moşiile atător familii remase pe drumuri.*

Dar să lăsăm să grăiească inşile aceste acte:

Chrisovul lui Ion Mateiu Basarab din 1641 prin care acest Domn, sub blăstĕm, ordonă isgonirea din monăstirile ţerei a călugărilor greci ca unii cari *«vĕnduseră şi cărciumăriseră* monăstirile şi moşiile lor, *fără scirea sfatului ţerei şi fără voia soborului».* (*Uricariu, Vol. U p. 157*).

Faptul că de la această dată, departe de a fi fost Grecii vr'odată consideraţi de către Români ca fraţi de

cruce, din contra, mereu au fost expulsaţi din ţeară, până şi la 1863, ĕl dovedesc şi următoarele acte, şi ultimul şi cel mai patriotic şi romănesc act, legea lui Alex. Ioan Cuza-Vódă pentru secularisarea averilor monăstiresci.

Chrisovul din 1669 a lui Leon-Voevod prin care, dupe ce a «convocat in adunare generală, clerul, boiarii, slujitorii şi *ţerani*, şi cercetănd causele obiceiurilor rele introduse in ţeară de cătră aceia pe cari, chiar şi dănsul ii *miluise*, iar in urmă, de *mare pagubă*, *pustiire şi sărăcie* ţerei se arătaseră, holăresce, *coram populo*, isgonirea şi a Grecilor *laici*, de la cari, *toate nevoile şi sărăcia se trag* şi chiar ţeara *o vĕnd fără milă*». (*Uricariu*, *Vol. V. p. 168*.

Chrisovul din 1716 a lui Racoviţă-Voevod prin care ordonă să se «*canonisească ca furii* toţi aceia cari ar inlesni călugărilor greci, fie ei chiar *şi Domni*, instrăinările monăstirilor şi moşiilor lor precum *o făcuseră unii Domni greci*». (*Uricariu*, *Vol. V. p. 365*).

Cartea soborniceascä a Mitropolitului Iacob şi a clerului Moldovei din 1742 prin care, «sub blăstĕm ca trupurile făptaşilor să *nu putreadească*, să aibă parte cu Iuda *vĕndĕtorul de Christos* şi cu *procletul Arie*, să'i *inghită pămĕntul de vii* ca pe Datan şi Abiron, să'i *loveascä cutremurul lui Caïn şi bubele lui Ghieze*, femeele şi copii lor să *remăe pe drumuri*, averea lor in *jăfuire*, casele lor in *rispire*, *afurisiţi şi blăstĕmaţi toată viaţa lor*», opresce *alegerea Grecilor* la scaunul de *Mitropolit* şi *Episcop*.

Din acest document reesă năzuinţa Grecilor, că dupe ce au pus unii din ei măna pe Domnia ţerei, ămblau acum *«cercănd cu mare sumă de bani să incapă, și la Mitropolitie»*. (*Uricar.*, *Vol. II p. 236*).

Chrisovul lui Stefan Michail Racoviţă din 1764 prin care *se opresc* Grecii de a avea *drepturi civile și politice* și in care se ḑice că: «dănșii, venind in ţeară ca simigii, paceagii, pitari, casapi, dupe ce in patria lor au făcut *felurite blăstěmăţii* și au *părăsit* acolo ale lor *neveste,* se *incuibă* in familiile române căsătorindu-se cu fete romănce, ajung la boerii, cumpěră case, vii, moșii și in urmă *multă stricăciune pricinuesc ţerei* prin *rĕutăţile lor»*. (*Uricar.*, *Vol. V*, *p. 330*).

In urma unor așa păţănii cu această naţiune străină, dar de aceiași religiune cu a Romănilor, prinḑĕnd Domnii pămĕnteni frică de toate neamurile străine (vorba veche: cine și-a fript gura cu ciorba, se teme și de lapte acru), vedem oprindu-se așeḑările in ţeară a ori-căror neamuri straine, fără de căt, prin chrisoave, cu de aproape priveghere și numai in casuri de folos obștesc.

Dintre acestea, cităm chrisoave ca următoarele:

Chrisovul lui Alex. Constantin-Voevod din 1784 prin care, pentru *«nu puţin folos* adus locuitorilor ţerei, se infiinţează comunitatea armeană din Botoșani. (*Uricariu*, *Vol. II. p. 145*).

Chrisoavele lui Sandu Sturdza-Voevod din 1823 prin care se vede intărită comunitatea israelită din Iași infiinţată la 1800 de Alex. Const. Moruz-Voevod, cu

care ocasiune, se pomenesce, atrăgĕndu-se privegherea autorităţilor, și de: «unii străini iubitori de turburări». (*Uricariu*, *Vol. III. p. 275*).

Cartea lui Duca-Voevod din 1679 pentru infiinţarea și așeḑarea sub privegherea monăstirei Galata in satul Velcescii a unei obștimi de chrisovoliţi, Leși și Unguri. (*Uricariu*, *Vol. VII. p. 227.*)

Chrisovul lui Sturdza-Voevod din 1828 pentru chrisovoliţi, *bejenari oameni străini de peste hotar.* (*Uricariu*, *Vol. VII. p. 227*).

Relativ la acest nume de: «chrisovoliţi» observăm că până acum un an, el ne era necunoscut.

Intămplăndu-se a ne lua de vorbă cu actualul Președinte al consiliului de Miniștri, D-lu Lascar-Catargiu și intrebăndu-l dacă D-sa care de așa mult timp s'a aflat și in trebele Moldovei și ale intregei ţeri, are cunoscinţă dacă străinii ce din vechiu se află prin porturile noastre, indeletnicindu-se cu comerciul, să fi fost vre odată creat persoane moraliceasci sub numele de colonii sau obștimi, precum de pildă, comunităţi italiane, grece, francese, etc., ne a rĕspuns : «că poate «*afirma temeinic* că absolut *nici odată* nu s'au *confirmat* «asemenea obștimi *a nici uneia* din naţiunile *străine.*

«Că in adevĕr s'a permis tuturor naţiunilor și re«ligiunilor a 'și clădi biserici, giamii, havre, dar că nici «aceste locașuri ale cultului lor n'au fost prin aceste «permisiuni, *intărite ca fundaţiuni*, nici poporenii lor, «*n'au* fost *confirmaţi ca comunităţi*.

Insistănd noi și intrebănd dacă nici coloniile gre-

cesci de prin orașele dunărene, n'ar fi fost vre odată intărite sau recunoscute ca comunităţi, D-l Catargiu ne a respuns astfel: «Ferit-a Dumneḑeu! Ce interes puteau «avea ţĕrele noastre care *destul* au avut și au cu tre-«bele lor, să mai *infiinţeze și obștimi de străini,* când «monăstirile grecesci, precum și mai dăunăḑi vei fi ce-«tit prin gazete, *nici astăḑi nu se astâmpĕră.*

«Singurele obștimi de străini ce am avut in Mol-«dova, afară de unele armene și evreesci, sunt bejena-«rii *străini* aduși de unii boeri de peste hotar spre a'i «așeḑa pe moșiile lor lipsite de braţe și cari au fost «numiţi *chrisovoliţi.*

«Numele de chrisovoliţi le vine de la confirmarea «lor prin chrisoave; cată prin Manualul Administrativ «al Moldovei și vei da de ei.

«In Moldova de sus chrisovoliţii se aduceau obici-«nuit din Galizia și Ungaria».

Chrisovul sus pomenit din 1828 a lui Sturdza-Voevod, conţinĕnd prohibiţiunea «că acești bejenari străini să nu cumva să fie oameni căror nu le place a remănea așeḑaţi pe același loc sau din cei *fugiţi la Baltă* sau aiurea peste hotar», pe loc ne amintesce teama exprimată prin textul § 42 de tovărășiile impotrivitoare obstescei siguranţe și bunelor obiceiuri.

O notă explicativă de sub acest chrisov ne ḑice că: «sub numele *Baltă* se inţelege balta Brateșului stăpĕnită pe atunci de Turci cari bucuros primieau pe toţi distramaţii și rĕii ce făcĕnd crime prin părţile Moldovei, aci in *baltă* se găsieau apăraţi de pedeapsa legei».

Trăesc și astăḑi unii bătrĕni in Galaţi cari, amintindu-și din copilărie, ne au povestit că pe acele vremi, criminalii o duceau bine in marginea Galaţilor, de unde, lungind Prutul, lacul Brateșului se intinde inspre meaḑă-noapte.

Cu vr'o 70 de ani in urma noastră, judeţul Covurlui era acoperit de codri seculari in care adesea se rătăceau urși coboriţi de prin munţi.

Am cunoscut in tinereţe unchiași vĕnători cari, insoţindu-ne la vĕnătoare de vulpi și mistreţi, se minunau căt de răpede sau schimbat și timpurile și faţa pămĕntului; unii din ei impușcaseră urși și cocoși de munte prin acești codri.

Până la 1864 ăncă, in balta Brateșului se adăposteau prin stuf și păpuriș turme de porci sĕlbateci la a căror venătoare, in ăngustele poteci de stuf, nu pășea vĕnătorul de căt făcĕndu'și semnul crucei, căci dacă nu culcai mistreţul la pămĕnt, indată ce se ivea in potecă, erai perdut.

In acele timpuri dar, balta Brateșului, locul de născere a măndrului Petru Rareş se prefăcuse in pămĕntul de făgăduinţă a tuturor rĕilor; o fugă sănătoasă de pe deal unde se intind Galaţii, inspre baltă, și ori-ce făptuitor de rele, pe loc era la adăpost bun, scăpat de grijă și respundere.

In ce privesce in genere modul cum, ăncă din 1818, timpul lui Alexandru Ilias și din 1631, a lui Leon Tomșa, din acel al lui Ion Mateiu Basarab, Leon și Racoviţă-Voevod și până la legea secularisărei lui Cuza-Vodă, erau

priviţi străinii, cităm hotărirea Adunărei boiarilor din 1827 de sub Domnia lui Ioan Sandu Sturdza care, «chibzuind pe temeiul legei obiceiului pămĕntului şi al actelor scrise din vechime, prin punctul al 20-lea al acelei anaforale, intărite prin chrisov de Ioan Sandu Sturdza, dispune următoarele:

«Locuri de veci in oraşe şi tărguri, şi moşii, naţiile străine, nu vor putea cumpĕra nici intr'un chip, sub nici un fel de cuvĕnt.» (*Uricariu, Vol. 2. p. 206 şi 208*).

Am ḑis mai sus că vom cita şi chrisoave de acelea care reiinfiinţează unele persoane morale a căror urme de existenţă de mai din vechiu, nu se găsesc de căt in chrisoave anterioare.

Dintre acestea, numim chrisovul din 1803 a lui Alex. Const. Moruz pentru crearea unei şcoale «*moldovenesci-elinesci* in Galaţi, in monăstirea Mavromolul pentru invĕţătura limbei, şi eline şi grece moderne, puse sub epitropia boiarilor Neculai Lengiu, Gheorghe Lepadatu şi alţii.

Acest chrisov pune insăşi monăstirea Mavromolului sub epitropia şcoalei şi impune epitropilor a *lăţi prin cunoscinţa limbei eline de cătră Moldoveni, mai desăvărşita procopseală şi invĕţătură a şciinţelor*, păzind stricta indeplinire a celor prin chrisov *hotărite*.

Cuprinsul acestui document, ca şi ale celor mai multe din ele, dovedesce vasta cultură a scriitorului seu care, drept introducere, grăesce şi de istoria Egiptului şi de «Pelion, isvorul calului de la Olympos». (*Uricariu, Vol. I. p. 117*).

In unul din chrisoave, vedem pomenindu-se şi de

scrierile «ilustrului Montesquieu» și găsim citațiuni din «Esprit des lois.»

Chrisovul pentru școala moldovenească-elinească a lui Moruz-Voevod, ignorează că tot in monăstirea Mavromolului din Galați, Grigorie Alex. Ghyca-Voevod, la 1765, dupe *indemnul Mitropolitului*, crease și el pentru copii moldoveni o școală *«elinească adunată cu grecească»*, ca sub epitropia a insuși părcălabului de Galați, prin studiul limbelor eline și grece, să se *«procopsească, și cu chinagramata și cu invĕțătura sciințelor*, căci, dupe cum ochiul fără de raza soarelui nu vede unde merge, asemenea și sufletul, lipsit de ajutorul invĕțăturei, nu scie unde se mișcă și ce lucrează». (*Uricariu, Vol. I. 2. p. 113*).

Tot Alex. Const. Moruz, printr'un alt chrisov tot din 1803, hotăresce că și unele Maice de la monăstirea Agapia, *in scopul invĕțăturei dogmelor Legei*, să invețe *carte grecească și elinească* și ca in urmă dănsele, pentru aceste limbi, să fie dascăle celor-l'alte. (*Uricariu Vol. VII. p. 128*).

Atăt școala lui Ghyca-Voevod căt și acea a lui Moruz-Voevod, au dispărut fără a lăsa alte urme de existența lor de căt aceste chrisoave și tot astfel, nu mai există urme, nici de maice-dascale pentru limbele eline și grece, in monăstirea Agapia.

Dispariţiunea lor, uneltirilor Grecilor se datoresce, căci ei nu puteau vedea cu ochi buni procopseala Romănului, poreclit de dănșii: mpudalo-vlahos, adică vlah prost, nătărĕu.

Şi poreclirea Românilor din Macedonia cu numele: cuţo-vlah, adică vlah schiop, de şi principalii eroi a luptelor cu Turcii din 1821 cari au liberat pe Greci de sub jugul lor, precum Marcu Boţari şi alţii, din acei Români erau, tot de către Greci este scornită.

Şi acum că am citat exemple de toate speciele de acte stănd in legătură cu studiul nostru, prin care se dovedesce că persoana morală, şi in legea obiceiului pămēntului şi in legiuirea lui Calimach, una şi aceiaşi a fost şi că, şi in practica lucrurilor, disposiţiunile Codicelui Moldaviei, s'au aplicat in spiritul legiuitorului, nu ne mai rĕmăne de examinat de căt, cum ne presintă caracterul acestei ficţiuni juridice, chrisoavele, legile singulare pentru persoanele morale, in timpurile anterioare acestei legiuiri.

Aci, nu un singur legiuitor, nu un singur comentator ne va da explicaţiuni, ci toţi Domnii vechi cari, prin faptul că prin chrisoave-legi pentru crearea fiecărei persoane morale in deosebi, o dată cu personalitatea lor, ii creau şi legea ei, s'au făcut *toţi legiuitori*, iar prin cuprinsul chrisoavelor, arătănd ei inşii ideile şi principiile de care s'au călăuzit in intocmirea acestor ale lor legi, şi-au *comentat ei inşii* legile lor.

Persoana fisică, prin scurtimea vieţei omenesci, neputĕnd corespunde urmărirei scopului de continuitate perpetuă, şi Statul, neputĕnd cuprinde intreaga activitate necesară prosperărei sale, toţi aceşti legiuitori, in interesul unor necesităţi de bine obştesc, au creat diferite personalităţi fictive, deferindu-le lor şi delemităndu-le-o,

o parte oare-care din această activitate socială, necesară propășirei omenirei.

Drepturile acestor pluralități de inși, socotite către Stat ca o singură persoană, sunt drepturi, nu de sine stătătoare, ci vinculate, adică inlănțuite, străjuite, ingrădite, limitate, puse sub paza unor epitropi și curatori, și supravegherea supremă a inșilor ocărmuitorilor țerei, a Domnitorilor, de către cari se confirmau actele lor juridice.

In afară de scopul a de la inceput hotăritei specie de utilitate publică pentru care anume era creată fie-care asemenea ființă inchipuită, dănsa, depășind limitele sferei sale de activitate, inceta de a exista.

Scopul acestor personalități, nu era beneficiul, căștigul, ci singur binele obștesc.

In ele găsim și subiect juridic a drepturilor și bunurilor, și substrat, și representanți ai ființei juridice, și procedură a confirmărei actelor lor juridice, și, in vincularea drepturilor lor până și pentru cumpĕrări, fiind că mobilitatea proprietăței constitue unul din elementele necesare vieței sociale, insuși adagiul, că bunurile trebue să remăe in comerciu.

Scopul inființărei persoanei fictive ne fiind acela de a ocupa locul ființei reale, dănsul, departe de a fi dușmănos persoanei fisice, din contra, binele ei ĕl are in vedere.

Viața fictivă, menită fiind a fi trăită, alăturea cu viața reală, in singura dorință a folosului, a binelui ei, de aceea și sfera ei de activitate este limitată, tocmai spre a nu pricinui tulburări in activitatea persoanei fisice.

Şi eată dar cum, şi in chrisoavele vechi, in Muntenia ca şi in Moldova, persoana moralicească, şi inainte de Calimach, acelaşi caracter a avut ca şi in timpul domniei legiuirei sale, şi, in trăsuri generale, ca şi in ḑilele noastre.

MONĂSTIRILE INCHINATE

A fost, da, din timpuri foarte vechi, in ţerile noastre, şi o frauduloasă, o falsă şi pentru România, nefastă persoană morală.

Fiinţa aceasta inse, in faptele sale, nu persoană morală a fost in istoria trecutului nostru, ci o fiinţă fabuloasă, o juvină din poveşti cu mii capete, cu mii guri, vecinic nesătule.

La nascerea ei, nu gemură in facere munţii, tiptil, tiptil se ivi, nebăgată in seamă, tărindu-se tupilat, măgulind. gudurăndu-se, până ce, incolăcind prada sa, aproape era s'o inăduşe cu totul, să-i stingă ultima suflare.

Monstrul, crescĕnd mereu, mereu lăţindu-se, o namilă intrecĕnd balaurii din basme, lup-hidră-vampir, lacom, scărbos, nesătul, a ros şi subt, timp de secole, până şi mĕduva oaselor nefericiţilor locuitori a acestor ţeri, şi pe boiarii privilegiaţi, şi pe ţeranul adus la sapă de lemn, şi pe robul transformat in vită.

Şi dacă Cuza-Vodă, intrecĕnd intru aceasta pe Hercule, n'ar fi sciut să'i tae capetele, mai numeroase

ca ale hidrei de la Lerne, cu o singură lovitură, dihania necurată ar fi făcut să dispară până și urma numelui de Român.

Ființa aceasta monstruasă inse, slavă Domnului, de și inghițĕnd prin mii gătlejuri, una singură a fost: monăstirile inchinate, la inceput Săntului Mormĕnt din Erusalem, apoi altor monăstiri din Palestina, iar la urmă, de-a dreptul, tuturor monăstirilor grecești.

Și firesce, că iar numai prin născociri viclene, precum altă dată aceea a calului lăsat in dar Minervei sub zidurile Trojei, și acum prin amețirea inimelor pioase, cu Săntul Mormĕnt, prin vorbe prefăcute de creștinism, antievangelice, de frăție in Christos, fățarnică și fratricidă, o asemenea stărpitură a firei, să se fi putut furișa in inima țerei, și dupe ce se incuibase bine, să fi sguduit prin dărjia'i indrăsneață, până și scaunele Domnesci.

In istoria cucerirei piezișe a țerilor române de către urmașii, *născocitorului de multe, Ulisses*, călugării greci jucară rolul falsului fiu a lui Palamedes, lăsat de vestitul lor străbun, pe țermul Trojei odată cu calul lui *Epeus*, spre a simula și mai bine prefăcuta lor fugă.

Aceeași istorie ale acelor nenorocite timpuri, pomenesce inse și de mĕsurile viguroase ale Domnilor pămĕnteni intru stărpirea cuibarului de viclenii a fraților lor in naționalitate și lăcomie, a domnilor fanarioți prin cari dânșii, și mai puternic se incleștau in grumajii țerei.

Au fost ḑile de desperare in aceste țeri de care noi,

in ḑiua de astăḑi, nu suntem in stare a ne face o icoană care să se apropie in asemĕnare de suferinţele ce in acele ḑile negre, sfăşiau inimele Românilor din acele timpuri.

A sci că puterea braţelor şi a sufletului teu, şi a intregului teu neam neinvinsă virtute resboinică, a pus pe fugă la hotarele ţerei atâtea horde barbare, şi a simţi cum pe pămĕntul teu, o lipitoare uricioasă, iţi suge şi ultima picătură de sânge, fără să ai chip a o deslipi, a o smulge de pe trupul teu, trebue să fi fost pentru Domnii pămĕnteni, o simţire, o tortură sufletească de acelea ce, zadarnic, graiul omului s'ar incerca s'o descrie.

In asemenea momente de supremă revoltă a firei omenesci şi a simţului naţional, intreg poporul, boiari, cler, ţerani, toţi, un singur suflet formau şi ca un singur om, de-odată erau in picioare, năvălind in curtea domnească.

Vai de Domnul acela ce s'ar fi incercat, să le resiste.

Acestui simţ ce nimenui a stat in putinţă a'l disrădăcina din inima neamului nostru, lui ii datorim existenţa noastră ca naţiune, prin feluritele vijelii şi vărtejuri ale atâtor secole.

Nu domnia fanarioţilor a salvat pe Român, ci inţelepciunea sfatului dictat pe patul morţei, prin testamentul seu politic, de Ştefan-cel-Mare, fiului seu Bogdan III.

Uneltirile călugărilor greci, in complicitate cu domnii fanarioţi, n'au fost de cât o fatală consecinţă a prudentului sfat a marelui Domn.

De ne ar fi domnit paşii turcesci, ei inşii, mai rĕu

ca cu fanarioţii cari, şi pe Turci şi pe călugări aveau de săturat, şi se săturau şi ei inşii, ca ce am mai fi putut păţi—?

Bulgaria, dabia liberată de sub jugul Turcului, in acelaşi moment a putut reintra nevătămată in intregimea vigoarei sale naţionale, par'că s'ar fi trezit dintr'un lung vis.

Noi, numai intru a ne reinvĕţa limba schimonosită de Greci, căţi ani n'am perdut—?!

Ş'apoi, mai ḑică-se că in aceste imprejurări a usurpaţiunei suveranităţei noastre naţionale de către corciturile Fanarului, a stat scutul naţionalităţei noastre!

Falsa această personalitate juridică, n'a fost, *solamen miseris socios habere malorum*, unică in felul ei, numai in ţĕrile române. Şi ţĕrile catolice au avut hidra-vampirul, falsa persoană morală religioasă.

Cu ea s'au luptat, nu de mult şi ţĕri protestante; de şi doborită acum la pămĕnt, neputincioasă, dănsa, şi in neputinţa ei, atăt de puternic se svărcolesce că lesne, din nou se poate iar inţepeni in picioare.

Istoria Franciei din 1749 şi a edictului Regelui care punea capĕt mănei-moarte, adică corporaţiunilor religioase ce cuprinseseră o mare parte a fondurilor regatului, istoria Flandrei, a Ţĕrilor de Jos, a edictului lui Carol Quintul, din 26 Aprilie 1515, provocat de cererile poporului exasperat, a placardului Mariei Theresiei, din 15 Septembre 1753, ne o spun cu prisos.

Şi ori-unde s'a ivit această fiinţă fatală, caracteristica firei ei, a fost: viclenia, sperjurul, lăcomia.

In ţĕrile române, rescoala boiarilor sub Alexandru

Iliaș, mĕsurile luate de Leon Tomșa, Ion Mateiu Basarab, de Ștefan Mihail Racoviță, de Radul al V-lea-cel-Mare și de Bogdan-Voevod contra năvălirei, și a Grecilor laici și a călugărilor lor, sunt aproape identic cele sufeiter in țerile apusene cu călugării catolici.

Isgoniți pe poarta mare, mereu ii găsim reintorși prin cele mai mici crăpături.

Ceea ce au fost, și sentimentele Grecilor către Români și ale Românilor către Greci, și acea confrăție *nemorală* a călugărilor lor, și cum dănsa, in necurmată luptă vicleană, furișă contra voiei țerei, totuși a sciut a remănea incuibată la noi până in 1863, nimic nu ne o poate mai bine spune de căt soarta lui Alexandru Iliaș-Vodă și prudența bine chibzuită a lui Leon Tomșa.

Alexandru Iliaș, induplecăndu-se a dărui, in dispre-țul resistenței Sinodului, monăstirea Znagovul, monăstirei grece Pantocraton, boiarii și poporul, exasperați, se rescularĕ contra Domnului, iar dănsul, vĕḑĕndu-se perdut, amintindu-și ințelepciunea vorbei că fuga, de și rușinoasă e sănătoasă, găsi prudent și nimerit a lăsa scaunul domnesc, văduv de a sa tristă figură istorică.

Ceea ce păți Iliaș-Vodă, căt p'aci era s'o pățească și Leon Tomșa.

Acesta inse se găndi la Iliaș și cumpĕnind că mai sănătos ca toate cănd esci Domnul unei țeri, e a nu silui voința ei și că, singura putere a Domnilor, e iubirea poporului lor, din șovăitor, atăt de energic se făcù, că la 1631, scurt și coprinḑĕtor, isgoni Grecii din țeară.

Şi eată in ce fel, Grecii şi Românii au format un singur trup, un singur suflet.

«Les familles dépouillées et le sol mis hors du com-«merce, telle est l'histoire des corporations.

«Les lois cherchèrent vainement a prévenir les «abus qu'engendrait la mainmorte; les corporations re-«ligieuses les violaient et les éludaient.

«Il ne restait qu'un moyen, la suppression.

«C'est ce que fit la révolution.»

Aşa ḑice *Laurent, principes de droit civil, Vol. I, pag. 372.*

Dacă cuvintele din urmă: *c'est ce que fit la révolution*, le-am inlocui cu: *Aceasta o făcù Cuza-Vodă*, cuvintele lui Laurent ar putea remănea scrise şi pentru istoria călugărilor greci din România.

Legea secularisării nu se făcù, aşa din senin, dărjia ajunsă la culme a Grecilor, a provocat-o.

Abusurile lor cu moşiile monăstirilor, siliseră pe Domnul ţerei a le impune arendarea moşiilor pe calea licitaţiunei.

Intr'o ḑi de asemenea licitaţiune, in Iaşi, unul din concurenţi, spre a'şi bate joc de această mesură a guvernului, intrerupse tăcerea generală oferind peste preţul fixat: *si ţinţi parale*!, la care un Român respunse: *la Atena, la masline* !

Ca scenă comică finală, dar scărboasă, a acestei mult, prea lungi tragi-comedii, jucată timp de atăţi seculi, şi pe pămêntul nostru şi pe socoteala noastră a tuturor, in care asistăm la ultimele svărcoliri a furiei

turbate dar neputincioase a călugărilor greci pe pămĕntul romănesc, amintim următorul fapt notoriu, istoric, petrecut in urma promulgărei legei pentru secularisarea averilor monăstiresci, in plină casă a Domnului, in biserica Săntul Nicolae din Galaţi, actuala biserică catedrală, şi in acelaşi timp, intr'o altă biserică in Brăila.

Călugării greci, nu voiau să părăsească bisericele cu binele, in pace.

Se chemà puterea armată.

Unii egumeni, prevestiţi de amicii lor, furaseră săntele potiri, evangeliile, tot ce era aur, argint, peatră scumpă.

Unul din ei, prins cu prada sa la Măcin, fù reintors şi inchis.

Intervenind consulul grec din Brăila cu ton arogant, judicătorul de instrucţiune de la acel Tribunal, nu prea dus la biserică, puse şi pe consul să ţie de urit egumenului.

In fine, preoţii romăni luaseră in stăpĕnire bisericele toate.

Era in Joia-Mare.

Se ceteau cele douĕ-spre-ḑece evangelii.

De odată, năvălind călugării greci in biserică, cu largele lor buzunare pline de petre şi amintindu-şi pe semne ghibăcia lui Ulisse in aruncarea discului de peatră, povestită de *Homeros in căntul al VIII-lea, vers 186—193 al Odisseei*, pe insula Faiachilor, Scheria, in faţa curţei regelui Alchinoos, a reginei Arete şi a mult gingaşei lor fiice, Nausicaa, στιβαρῆς ἀπὸ χειρὸς βόμβησεν δὲ λίθος, din

puternicele lor măni, *văjiiră* petrele in capetele preoţilor români...... firesce, earăşi numai *ad majorem Dei gloriam*.

Şi numai cu o aşa scenă nedemnă, asemĕnătoare inse în totul intregei fire a acestor falşi apostoli a cuvĕntului evangeliei, putù hidra din România, să 'şi dea ..... şi al şeaptelea, ultimul suflet.

TABLA DE MATERIE

